Illinois U Library

10
1950

VELSEN

FORUM

maandblad voor architectuur en gebonden kunsten

Wederopbouw en uitbreiding

Raadhuis

Hoofdkantoor Hoogovens

Daniëls & Geudeker

Centrale Verwarming

*Oliestook * Ventilatie * Sanitair*

Amsterdam, Zwanenburgwal 82-84 - Tel. 49133

Fa. H. M. FRANSSEN en Zn

VENLO-BLERICK
LEEUWERIKSTRAAT 96
TELEFOON K 4700-3314

•

BOUW- en BETONWERKEN

HERKEN DAAR DE EIGENAAR!

Een verstandig huiseigenaar beveiligt zijn bezit met de goede VERF van

GRONINGSCHE ELECTRISCHE VERFFABRIEK

B. KUIPERS

VLEUTENSEWEG 118
TELEFOON 10809:
UTRECHT

ALLE SOORTEN
VERVEN, LAKKEN EN VERNISSEN

PRIJSCOURANT GAARNE OP AANVRAAG
LEVERING DOOR GEHEEL NEDERLAND

Stalen Ramen

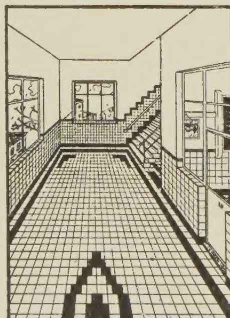
Staalconstructies

Bouwsmeedwerken

D. SPAAN & Zn., N.V.

ELANDSSTRAAT 47-69 - AMSTERDAM-C.
TELEFOON 31891

Eggelmeijer's Eerste Nederl. Tegel Zetterij

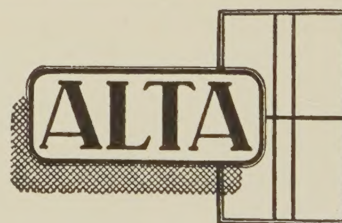

verzorgt Uw

Wand- en Vloerbekleding

Zie onze pagina in de Catalogus voor de Bouwwereld

ZOMERHOFSTRAAT 16
TELEFOON K 1800/82870
ROTTERDAM

STALEN
RAMEN
DEUREN
FRONTEN

ZANDSTRALEN is een eerste vereiste

METALLISEREN brengt Uw onderhoudskosten-rekening omlaag

Constructie en Machinefabriek **ALTA N.V.**

Binckhorstlaan 301 - Den Haag

LOONVERZINKERIJ

Fa. G. CLEMENTS & Zn - ALBLASSERDAM - TEL. 423

Vijfde Jaargang No. 10 - 1950

FORUM

Maandblad gewijd aan Architectuur en Gebonden Kunsten. Opgericht door het Genootschap „Architectura et Amicitia" in samenwerking met de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A. Orgaan van het Genootschap A. et A.

Redactie

Ir. A. Boeken, Architect
Ir. S. J. van Embden, b.i., Architect/Stedebouwkundige
B. Hendriks, Wandschilder
Prof. G. H. Holt, Architect
Auke Komter, Architect
J. Schipper, Architect
Arthur Staal, Architect
K. L. Sijmons Dzn., Architect

Redactie Secretaris: Th. H. Lunsingh Scheurleer, Hartenstraat 26 2, tel. 36790, Amsterdam-C. aan wie alle voor de redactie bestemde stukken moeten worden gezonden.

INHOUD VAN DIT NUMMER:

Het volgende nummer zal gewijd zijn aan:

Restauratie van de Abdijgebouwen te Middelburg

Voor de ondertekende artikelen dragen de schrijvers verantwoordelijkheid, ook wanneer het leden van de redactie betreft. Overname van artikelen, foto's en tekeningen is slechts geoorloofd met toestemming van redactie en uitgever en dan nog slechts met bronvermelding

„FORUM" verschijnt met 12 nummers per jaar

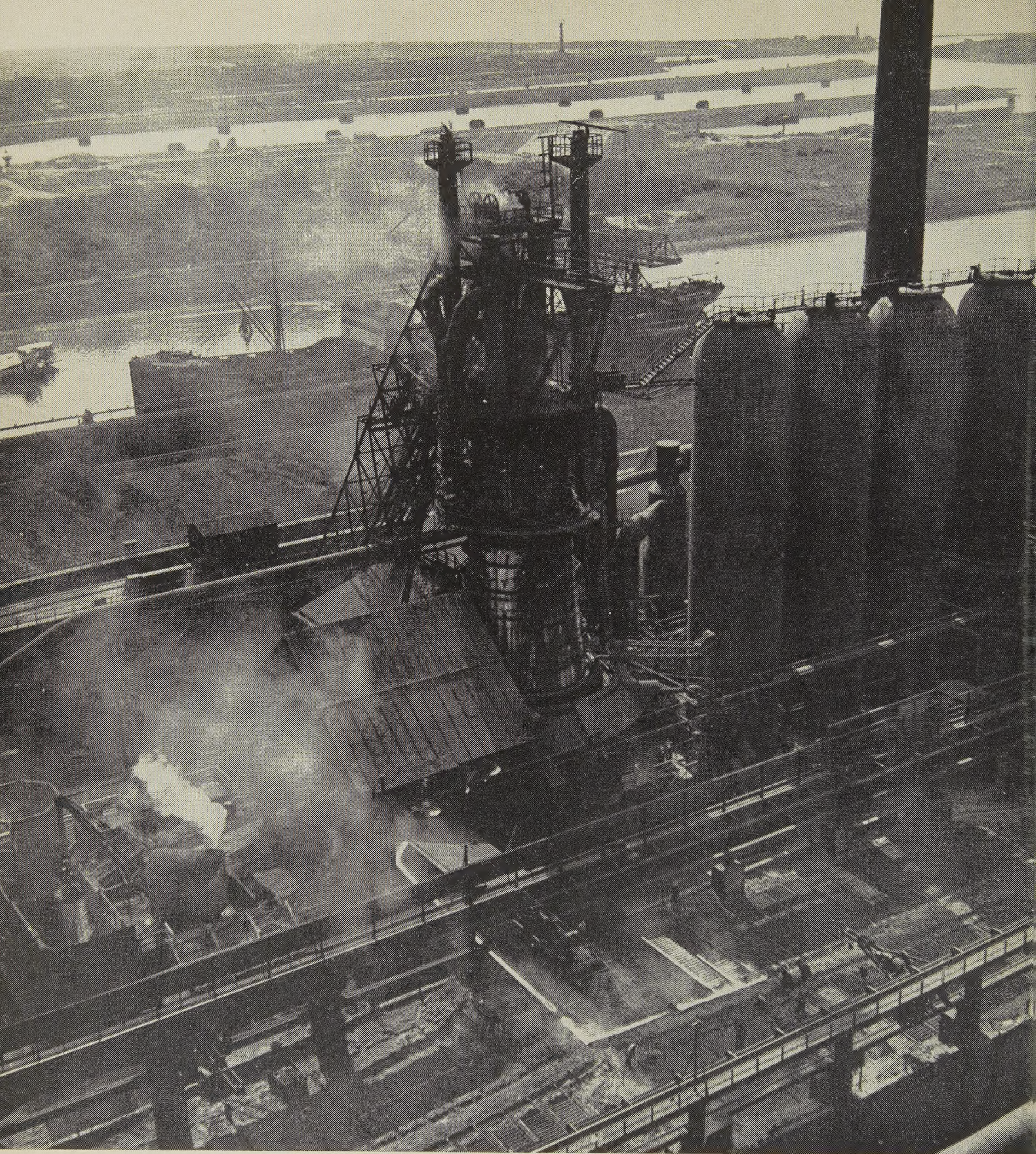
Abonnementsprijs *f* 20.—
Voor leden A. et A. of B. N. A. *f* 15.50
Losse nummers, indien aanwezig *f* 2.10 per nummer
Alles franco per post bij vooruitbetaling te voldoen
Voor België Frs. 340.—

Prijs van dit nummer f 2.10

Voor België bij: N.V. Nederlandsche Boekenimport v.h. Van Ditmar, Markgravestraat 10, Antwerpen

Voor advertenties wende men zich tot de uitgever

Uitgave en Administratie: G. VAN SAANE, Herengracht 406 Amsterdam-C. - Telefoon 36186 - Postrekening 681.31

Hoogovenbedrijf Velsen foto Cas Oorthuys

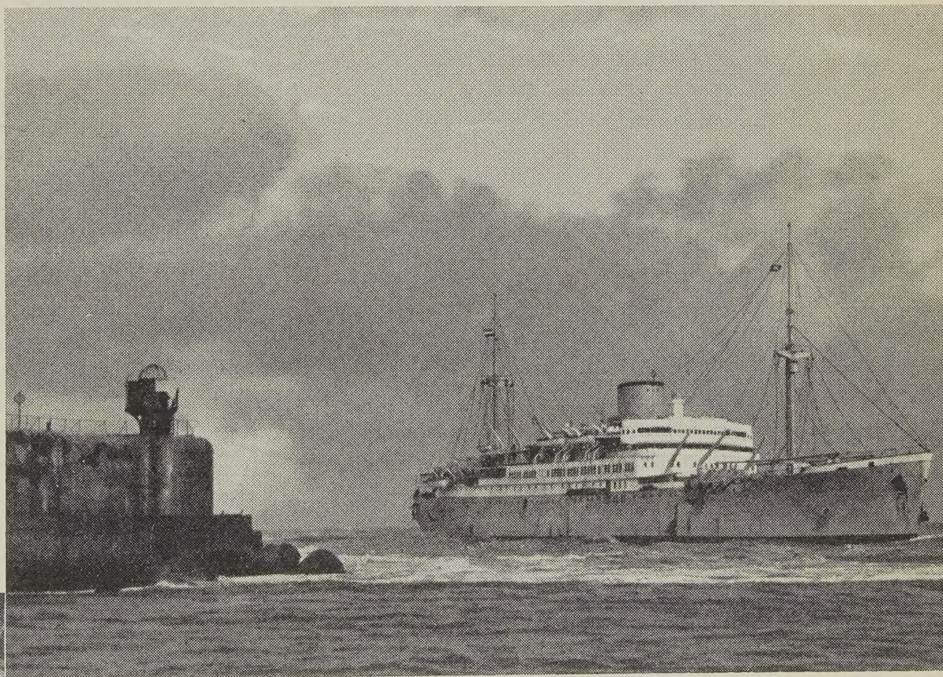
VELSEN

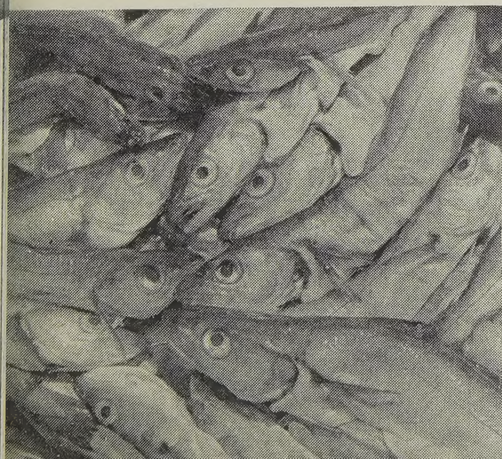
In de geschiedenis van onze bouwkunst leeft Velsen voort als een der parels van het eenmaal „zegepralende Kennemerland", waar in die welige strook achter de duinrand de vermogende Amsterdammers een keten van buitenverblijven deden verrijzen. De luister van deze lustwarande is in de XIXe eeuw gaan tanen. De trek van de hoofdstedelijke bewoners ging in andere richting en het graven van het Noordzeekanaal wijzigde het karakter van de plaats fundamenteel. Reeds in de Middeleeuwen moet Velsen industrie van bescheiden omvang gekend hebben. Thans kon deze zich als nooit tevoren ontwikkelen. Van het nieuwe kanaal profiteerde de scheepvaart in evenredige mate en ook de visserij groeide uit tot een der zeer belangrijke middelen van bestaan.

Architectonisch noch stedebouwkundig is men tegen deze snelle ontplooiïng, die zich binnen drie kwart eeuw voltrok, opgewassen geweest. Er was dan ook alle reden om, toen na de bevrijding bleek welke ravages tijdens de bezetting in deze streek waren aangebracht, nauwgezet en weloverwogen nieuwe plannen uit te stippelen. Dit klemde te meer, daar aan het gebied Velsen—IJmuiden in onze na-oorlogse industriële ontwikkeling een nog belangrijker plaats dan voorheen was toegewezen. Zo vindt men in dit nummer de neerslag van de strijd, die onze collega's gestreden hebben bij het oplossen van problemen van stedebouw, woningbouw en industriebouw, terwijl eveneens de raadhuisbouw in dit kader een plaats vond. De problemen hier gesteld, gelden in andere samenhang ook elders in Nederland.

Men moge dit nummer als bijdrage in de oplossing van deze vraagstukken zien.

Redactie

Wederopbouw en uitbreiding van de gemeente Velsen

Mej. Ir J. H. Mulder

Wanneer we van een levenslot van een plaats of streek mogen spreken, is het lot van de gemeente Velsen zeker zeer merkwaardig te noemen. Invloeden van buitenaf bepaalden het. De gebeurtenissen, die hier plaats grepen, sproten bijna nimmer voort uit het eigen karakter. Het was de toevalligheid van haar situatie, dat juist in deze gemeente grote maatregelen van algemeen nut werden getroffen. Deze verzekerden haar en de streek het leven en veroorzaakten er de snelle groei en bloei. Te snel zelfs, waardoor de feiten niet steeds overzien werden en de orde verstoord werd.

Het leven van Velsen werd in de oorlog plotseling afgebroken; juist in deze gemeente, waar zaken van zo grote betekenis lagen, werden de grootste vernielingen aangericht. Waar wij thans opnieuw voor haar opbouw staan, bepalen we in dit artikel onze aandacht voornamelijk tot deze gedeelten. Deze opbouw past in het kader van de streekplannen, die door destijds daartoe benoemde streekplancommissies werden voorbereid.

Oorspronkelijk was Velsen niet van andere of meer betekenis dan de andere gehuchten achter de duinstreek. Beverwijk was het belangrijkste dorp; in de 13e eeuw kreeg dit zijn stadsrechten. Met zijn markt, die nu nog van veel belang is, vormde het het centrum van de streek. Velsen lag hier dicht bij; het kerkje van Velsen dateert uit de 10e of 11e eeuw. Evenals vele andere dorpen in de duinstreek had Velsen door de goede kwaliteit van het duinwater, wol- en linnenweverijen en -blekerijen. Het landschap, dat in de 13e en 14e eeuw nog uit plassen en meren bestond, werd van het buitenwater afgesloten; in de 16e en 17e eeuw volgde de drooglegging. Aanvankelijk moet het land bebost zijn geweest. Daarna ontstond er het schone landschap, zoals we dit helaas op te weinig plaatsen meer kennen: de duinen met aan de landkant de typische hoge begroeiïng, waar tegen aan de groene weiden liggen. Uit de oude verhalen over het Kennemerland is ons dit bekend; bewezen wordt het door het feit, dat onze voorvaderen in deze strook hun zomerverblijven stichtten, waarvan nog enkele landgoederen over zijn. We denken hierbij aan Velserbeek, Waterland, Beeckenstein, Schoonenberg, Bosbeek, Spaarnberg en meer Noordelijk: Rooswijk. In de 19e eeuw trad hier, als elders, het verval in.

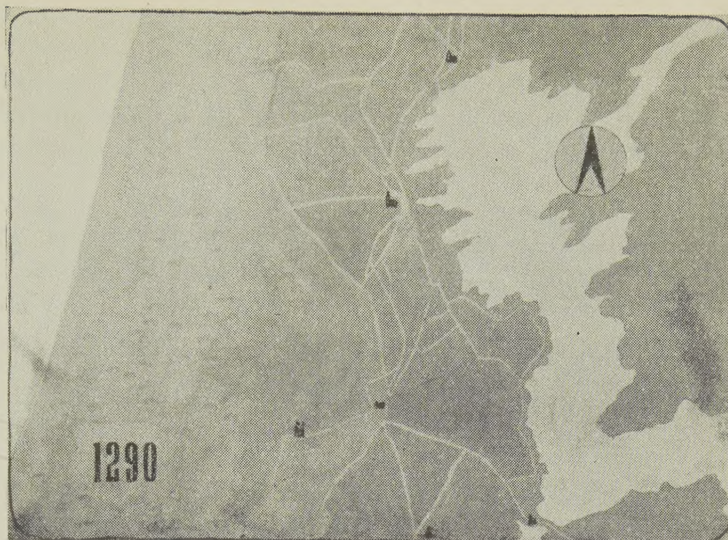
Dan in 1866/76 wordt het Noordzeekanaal gegraven, dat door het Kennemerland zijn verbinding met zee kreeg even ten Noorden van het dorp Velsen. Was het kanaal van grote betekenis voor Amsterdam, de gemeente Velsen dankt er allereerst het ontstaan van IJmuiden aan. Hier werden namelijk de arbeiders gehuisvest, die aan het kanaal en de sluis werkten. Eerst later in 1896, na het graven van de vissershaven en de stichting van het Staatsvisserijbedrijf wordt IJmuiden ook woongebied voor de vissers.

In 1867 volgt de aanleg van de spoorlijn Haarlem—Alkmaar door het gebied van Velsen, wederom een maatregel van algemene betekenis. In 1883 wordt de lijn Velsen—IJmuiden aangelegd, waarmede de industriële ontwikkeling een aanvang neemt.

Aan de Zuidzijde van het kanaal ontstaan industrieën, die met de visserij verband houden; aan de Noordzijde wordt in 1895 de papierfabriek van Van Gelder gebouwd. Voorts komen er een confectie-industrie, tapijtweverij, metaal- en tabaksindustrie, enz.

Toen in ons land plannen ontwikkeld werden voor het stichten van hoogovens, werd de kust als plaats van vestiging gekozen. Berekeningen toonden aan, dat een dergelijke ligging belangrijk groter voordelen in transportkosten zou opleveren voor grondstoffen en product, — ondanks de aanvoer van de zware kolen, die tenslotte bij het productieproces vernietigd worden — dan een ligging in de kolenstreek. De keus tussen Rotterdam en Velsen viel ten gunste van de laatste uit, omdat de grond in Velsen beter was dan die in Rotterdam. waardoor aanzienlijke besparingen in de kosten voor fundaties verwacht konden worden. In 1918 wordt met de bouw van de ovens begonnen. In de loop der jaren ontstaan hierbij nevenindustrieën als het stikstofbindingsbedrijf, de buizenfabriek, cementfabriek, walserij, enz. De hoogovens werden buiten de sluis gesticht, waardoor zij, behalve met het Noordzeekanaal, een open verbinding met de zee hebben; een voordeel, daar immers de aangevoerde grondstoffen worden ingevoerd en het product na de vervaar-

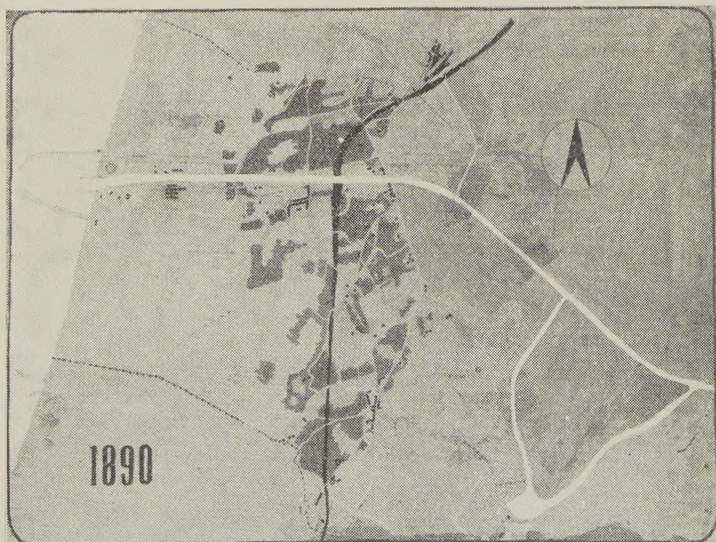
Het begin
St Willibrordus bepaalde omstreeks het jaar 700, door de stichting van een der vijf moederkerken van ons land, de plaats, waar later Velsen groeien zou

De Gouden Eeuw
Velsen werd een lustoord, waar rijke Amsterdamse kooplieden, door de aanleg van hun buitenplaatsen, bouwden aan het landschap van vandaag

De XIXe eeuw
Rust en schoonheid moesten wijken voor XIXe eeuwse ondernemingsgeest. De Wijkermeer werd drooggelegd en Holland op zijn smalst doorgraven. Duinen werden geslecht en spoorlijnen doorsneden nu de buitenplaatsen

diging grotendeels weer wordt uitgevoerd. In verband met de deviezenpositie wordt thans veel materiaal voor het binnenland geproduceerd.

Ook het Provinciaal Electriciteitsbedrijf, de P.E.N., wordt aan de Noordzijde van het kanaal gesticht.

Tengevolge van al deze vestigingen neemt het aantal inwoners snel toe. Het woongebied groeit, het verkeer groeit en ook de puzzles groeien! Immers het Noordzeekanaal levert een grote belemmering op voor het landverkeer, terwijl het omgekeerd zelf veel hinder ondervindt van het spoorverkeer. Het wegverkeer krijgt, naarmate het in omvang toeneemt, steeds groter oponthoud bij de ponten. Het locale en interlocale verkeer bewegen zich in de nederzettingen langs dezelfde wegen, waardoor het slechts langzaam voorwaarts komt en het elkaar en de bewoners veel overlast aandoet. De streek krijgt iets chaotisch. Rondom de dorpen Driehuis, Santpoort Noord en Santpoort Zuid zetten de Amsterdammers en de Haarlemmers de vorstelijke gewoonten hunner voorvaderen op minder vorstelijke wijze voort, door zich hier in grote getale als forensen, renteniers en gepensionneerden te vestigen. Deze dorpen groeien als olievlekken uit en de eens zo mooie omgeving verliest veel van haar oorspronkelijk karakter.

Bovendien is de bevolking, die in de loop der tijden in de gemeente komt wonen om er te werken in industrie of visserij, of er zich vestigt als forens, van een dergelijke verschillende geaardheid, dat moeilijk van een eigen volkskarakter kan worden gesproken.

Toch is de streek, als men haar bezoekt, boeiend, doordat zij zo sterk levend is en zij zulke kernachtige structuurelementen bezit: het Noordzeekanaal met zijn geweldig sluizencomplex; de hoogovens, rommelig, lelijk, maar toch merkwaardig als geheel; het forensengebied langs de duinvoet met zijn verschillende landgoederen en tenslotte, merkbaar door de wijde horizon, ziltige lucht en wind: de zee met het strand.

En dan als merkwaardig hoogte-element in ons vlakke land de duinen zelf, waarin en waarlangs dit alles tot stand kwam, een wonderlijke mengeling van utiliteit, woongebied en natuurschoon. Nu het eenmaal ontstaan is, is het aanvaardbaar, mits de gebieden en hun bestemmingen zuiver afgebakend worden en op een stille verdere penetratie, die rondom onze steden vrijwel altijd plaats vindt, scherp wordt toegezien.

Tengevolge van de oorlog ontstonden in het gebied rondom de IJmond grote hiaten. IJmuiden werd sterk aangetast, terwijl Velsen-Noord voor een groot deel verdween. De forensendorpen hadden minder sterk te lijden, het natuurgebied echter wel.

In een basisplan voor wederopbouw en uitbreiding worden door de architecten W. M. Dudok, Ir W. van Tijen en H. A. Maaskant de bestemmingen in de gemeente opnieuw vastgelegd. In een heldere, knap geschreven brochure: „Velsen herrijst, IJmuiden stad aan de zee", welke met een voorwoord van Burgemeester en Wethouders van Velsen in 1947 het licht ziet, wordt het plan beschreven en toegelicht. Aan deze brochure is een interessante survey toegevoegd.

In de inleiding schrijven de ontwerpers:

„Wat kan nu voor Velsen op dit moment een uitbreidings- en herbouwplan zijn?

Men kan het zien enkel als een officieel stuk, dat bepaalde rechtsverhoudingen regelt en voor de overheid een leidraad is bij wegenaanleg en bij toewijzing van terreinen voor woningbouw, scholen, industrie, enz. Men kan het ook zien in een veel wijdere betekenis, als een gedachte van orde, maat en evenwicht; als een programma voor overheid en burgerij, waaraan men zich de behoeften van zijn omgeving bewust wordt, waarin men leert de dingen te zien in onderlinge samenhang, waarin men ervaart, dat aan de behoeften van industrie, wonen, sport, natuur, verkeer of wat ook, elk op zichzelf beschouwd, maar in beperkte mate voldaan kan worden, wil het geheel geen schade lijden."

„Orde, maat en evenwicht", dit is het wat bereikt moet worden in dit gebied, dat eensdeels zulke sterke structuurbepalende factoren bezit en dat overigens zo structuurloos, onevenwichtig en overmatig bebouwd werd.

Natuurlijk is het onjuist hierbij alleen aan de gemeente Velsen te denken, omdat de opmerking voor een groter gebied geldt. Zoals echter in het begin reeds werd opgemerkt, wordt in dit artikel alleen de gemeente Velsen behandeld.

Inmiddels worden door de overheid maatregelen voorbereid tot ordening van de verkeersmoeilijkheden rondom de IJmond. Een tunnel voor het spoor- en wegverkeer zal het Noordzeekanaal vrij van obstakels maken. Deze tunnel zal Oostelijk van de bebouwing liggen, zodat de spoorweg moet worden omgeleid en de Rijksweg hiermede buiten de bebouwing komt te liggen.

Bezien we nu het gebied, dat na de oorlog aanwezig is, dan treffen we hierin als dominanten: het Noordzeekanaal, de vissershaven, het industriegebied, resten van woonkernen, forensendorpen, buitens, bollenvelden, agrarisch gebied, duinen en strand.

De gemeente telde 48800 inwoners. Het nieuwe plan, waarvan de bevolkingsgroei op grond van de ontwikkeling van de voornaamste bestaansbronnen werd geschat, kan 67000 inwoners bevatten, waarvan Velsen-Noord 13000 (vroeger 7750), IJmuiden 37000 (28600), Velsen-Zuid 900 (800), Velserbeek 1100 (550), Driehuis 3000 (2100), Santpoort Dorp 8000 (6000), Santpoort-Station 4000 (3000).

De bestaansbronnen werden gevormd door industrie en visserij en voor een klein deel door land- en tuinbouw en veeteelt.

WIJK AAN ZEE

BEVERWIJK

HOOGOVENS EN STAALFABRIEKEN

PARK ROOSWIJK

VELSEN NOORD

SLUIZEN-COMPLEX

PONTEN

TUNNELS

OUD YMUIDEN

VELSEN CENTRUM

VISSERIJ-INDUSTRIE

PARK VELSERBEEK

STRANDBAD

BEBOSTE DUINEN

BEGRAAFPLAATSEN

SANTPOORT DORP

SANTPOORT STATION

HAARLEM NOORD

VELSEN

PLAN IN HOOFDZAKEN.

0 1000

De uitzonderlijke ligging van de gemeente Velsen rondom de IJmond en de vele aanwezige mogelijkheden van verkeer en vervoer, zijn voor de vestiging van industrie zeer aantrekkelijk. Een belangrijk bevolkingsagglomeraat, dat hier werken kan, is aanwezig, terwijl uitbreiding van deze bevolking woontechnisch door de goede bouwgrond niet moeilijk is. Het nadeel echter is, dat bij het toelaten van een grote industrievestiging, dit ten koste van het duinlandschap en de agrarische bedrijven moet geschieden. Weliswaar zou industrievestiging ook in het Oosten van de gemeente op de agrarische gronden kunnen plaats vinden, maar de weg naar Amsterdam schept hier moeilijkheden, t.a.v. de bereikbaarheid van het water.

Het inzicht, tot hoever gegaan kan worden met het toelaten van industrieën of de uitbreiding van bestaande, is een probleem van een dergelijke omvang, dat dit niet volgens het inzicht van enkele gemeenten of personen kan worden opgelost. Het is een streek- en landsbelang. De ontwerpers stipten het aan. Terecht merken zij op, dat in ieder geval een keuze moet geschieden: òf er moet industrievestiging worden toegelaten, die volledig is, omdat een eenmaal ontstaan bedrijf niet geremd moet worden en er rekening moet worden gehouden met haar aantrekkingskracht voor andere bedrijven, òf er moet worden uitgegaan van een vastomlijnd terreinoppervlak, dat op zichzelf groot genoeg kan zijn, maar waardoor het natuurgebied gespaard en in handen gehouden kan worden. Tevens krijgt dan het woongebied zijn vaste begrenzing.

De ontwerpers adviseren na overleg met vele betrokkenen tot behoud van het bestaande industrieterrein, waaraan zij een behoorlijke uitbreiding geven. Zij waarschuwen uitdrukkelijk, dat, nu de keuze gedaan is, hieraan de hand moet worden gehouden, omdat een beleid, dat door incidentele beslissingen andere uitwegen zoeken zou, het plan op losse schroeven zou zetten.

In het plan werden bezuiden het kanaal rond 240 ha. industrieterrein geprojecteerd, benoorden 335 ha.

Hierbij zien we, dat de westelijke helft van Oud-IJmuiden, dat bij de Zuidersluis ligt en dat geheel verwoest werd, voor kleinindustrie wordt aangewezen. Hier zal o.a. het abattoir een plaats vinden in de buurt van de N.V. IJsvries, opdat het mede gebruik zal kunnen maken van de installaties voor de koelinrichtingen. Voorts wordt gedacht aan een gebouw voor collectieve industrievestiging. In de nabijheid van het station zal een kantoor voor reders en industriëlen komen, verenigd in de N.V. Univis. Een kantoorgebouw met bedrijven t.b.v. het sluis- en vaarwezen zal bij de Zuidersluis gesticht worden, enz.

De visserijindustrieën zullen zich voornamelijk om de Vissershaven vestigen. Aan het industrieterrein aan de Haringhaven wordt uitbreiding gegeven. Een deel is bestemd voor de vestiging van bedrijven, die niet op de visserij zijn georiënteerd. Hierin zal het overschot van jonge en vrouwelijke arbeidskrachten uit vissersgezinnen werk kunnen vinden.

Aan de Noordzijde van het kanaal is in de eerste plaats gedacht aan uitbreiding van de bestaande industrieën als de hoogovens en papierfabriek, terwijl verder terrein gereserveerd werd voor industrieën, die verband houden met de hoogovens. Wederom werd ook hier terrein geprojecteerd voor bedrijven, die gebruik kunnen maken van de werkkrachten van jonge en vrouwelijke arbeiders.

De industrieterreinen zijn door meer of minder brede stroken groen van de woonkernen gescheiden; het landgoed Rooswijk vormt een grotere groenbarrière.

Bij het bestuderen van de ontworpen plannen voor de woongebieden, denken we terug aan hetgeen er voor de oorlog was.

IJmuiden bestond uit Oud- en Nieuw-IJmuiden. Oud-IJmuiden bevatte op een zeer geconcentreerd woongebied een grote bevolking. Zij woonde in smalle bouwblokken aan nauwe straten. Zoals wij reeds zagen wordt het verwoeste deel niet meer als woongebied bestemd, terwijl het in de bedoeling ligt het andere deel op den duur te saneren, waarbij een andere blokindeling noodzakelijk zal zijn. Nieuw-IJmuiden was ruimer verkaveld, maar zonder zinvolle structuur. Twee hoofdwegen liepen van de spoorovergangen bij Oud-IJmuiden in Oostelijke richting naar halte en station aan de hoofdspoorbaan. Het aangrenzende woongebied was vrij mathematisch verkaveld, zonder dat een wezenlijk motief hier aanleiding toe gaf; de bebouwing was saai en rommelig. Een groot deel hiervan is weg; het Noordelijk gedeelte langs het kanaal bleef staan, behoudens een enkele grote plek, die als schootsveld dienen moest. Het is een merkwaardig gezicht, die grote open vlakte. Zij is vanuit het Oosten geheel te overzien met aan het eind de havens. Aan de Noordzijde is de aanwezigheid van het Noordzeekanaal voelbaar, aan de Zuidzijde is het prachtige duinterrein zichtbaar.

De ontwerper heeft deze elementen, de havens, het kanaal en het duinterrein in het opbouwplan betrokken. De wijze waarop is eenvoudig: hij schept tussen hen verbindingen, die tegelijkertijd het stramien van het plan vormen. Uit het geheel spreekt een sterke vormwil; de opzet is ongecompliceerd en klaar, de greep en visie zijn groots.

In de lengterichting ligt de grote brede hoofdas van Raadhuisplein naar Vissershaven. Het kanaal en de duinen worden naar elkaar toegebracht door dwarsverbindingen op de hoofdas. Iedere kruising vormt een markant punt. De aansluiting van dit stramien op het bestaande deel is knap.

Het Westelijk deel van het plan is bestemd voor de vissersbevolking (is dit door te voeren?); het Oostelijk deel vormt het Centrum der stad. Hier ligt het grote stadsplein met daaraan het stadhuis, theater, hotel, café's, e.d. Een tweede centrum, dat aan de as en aan een der dwarsverbindingen ligt, is het winkelplein. Hier zullen winkels kunnen ontstaan, die van groter betekenis zijn dan de buurtwinkels. Daar de ontwikkeling van dit centrum eerst

Havenbedrijf, Oud-IJmuiden, Nieuw-IJmuiden, sluizencomplex, gezien vanuit het westen Maquette foto Hanny Gräper

voltooid kan zijn, wanneer ook de stad nagenoeg tot haar eindvorm is gekomen, denken de ontwerpers zich voorlopig alleen de wanden van het plein bebouwd met winkels. Op het middendeel zal dan markt worden gehouden. Later kan ook dit midden bebouwd worden met een winkelhof; de markt wordt dan naar het Raadhuisplein verplaatst gedacht.

De volgende kruising van as met dwarsverbinding is de belangrijkste; zij wordt gevormd door een brede groenstrook tussen kanaal en duinen. In deze strook zijn een reeks scholen ontworpen; in het groen liggen school-, sport- en speelterreinen. Op de kruising zelf ligt een cultureel centrum, gevormd door museum, bibliotheek en gemeenschapsgebouw. Dit laatste staat zowel ten dienste van de scholen als van de bevolking. De as knikt nu enigszins en de weg komt de visserswijk binnen. Op het belangrijkste knikpunt in deze wijk ligt wederom een winkelcentrum. De knik dient ter breking van de wind; zij voorkomt tevens, dat de as te lang zou worden, waardoor zij uit de schaal zou treden en haar werking zou verliezen.

Door de buurten heen zijn de nodige kerken voor de verschillende gezindten geprojecteerd. Ook de kleuterscholen werden over de wijk verspreid, opdat de afstand van woning tot school voor de kleuters niet te groot zou worden. Andere voorzieningen, als postkantoor, politieposthuis, ziekenhuis enz. zijn op markante punten ontworpen.

De vraag is of de grote scholenconcentratie in de groenstrook niet te gedurfd is. Het streven lijkt bij de vernieuwing van het onderwijs meer gericht op het bij elkaar brengen van kleuter- en lagere school, dan op dat van lagere- en middelbare school. Immers het wordt toch van betekenis geacht, dat de sfeer van de lagere school zich al enigszins meedeelt aan de kleuter, terwijl de nabijheid van lagere school en middelbare niet altijd tot een succesvolle verstandhouding leidt. Bij het bijeenbrengen van meerdere scholen van hetzelfde type bestaat voorts nog het gevaar, dat een zekere concurrentie ontstaan kan, doordat de ene school een betere naam heeft dan de andere. Dit laatste bezwaar is hier in mindere mate aanwezig, omdat het gelijkwaardige scholen van verschillende gezindten betreft, namelijk Katholiek en Christelijk.

Langs de hoofdas is een bebouwing ontworpen in meerdere woonlagen voor hogere huurklassen. Een deel hiervan is in bouw. De overige bebouwing bestaat uit aaneengesloten eengezinsbouw. Ook hiervan is langs de Noordrand een deel gereed. De wederopbouw in de bestaande bebouwing langs het kanaal is zeer interessant door zijn goede ruimteverhoudingen. Hier wordt bereikt, naar het ons voorkomt, wat de ontwerpers voor ogen hadden, toen zij schreven: „een sobere bebouwing, waarvan de bouwmassa's en proportionele indeling der gevels het bebouwingsplan ruimtelijk ondersteunen en voltooien". Jammer is het, dat in de ruimten tussen de achtergevels hier en daar vele staketsels van antenne- en waspalen verrezen, die vooral bij de gemeenschappelijke tuin het aspect bederven.

In de op gang zijnde bebouwing langs de vlakte zijn de ruimtelijke verhoudingen nog niet goed te beoordelen, terwijl hier, naar het lijkt, op de bouw wel eens erg bezuinigd moest worden.

De Zuidgrens van het plan wordt bepaald door een weg langs het duingebied. Aan de stadszijde sluiten hiertegen aan schoolwerktuinen, speel- en sportterreinen.

Voor de ontspanning van deze bevolking werd het park Schoonenberg bestemd. Het is ingericht met oefenvelden, een wedstrijdterrein met tribunes, parkeerterrein, enz. De sportvelden zijn zo ontworpen, dat de houtopstand gespaard wordt. Met de tegen de duinweg aan ontworpen sportgebieden zijn ongeveer 30 ha aanwezig, hetgeen neerkomt op ongeveer 8 m^2 per hoofd van de bevolking — een ruime voorziening.

Als recreatiegebied bezit IJmuiden en trouwens de gehele gemeente een dergelijk groot areaal aan natuurschoon en strand, dat het begrijpelijk is, dat geen parkgebied apart behoefde te worden ontworpen. Niet vergeten moet echter worden, dat ook de bevolking van Amsterdam op mooie dagen deze kanten uittrekt en hiervan profiteert. Bij de eventuele openstelling van duinterrein zal er in dit verband nauwlettend moeten worden toegezien, dat een te onordelijk of ongeordend gebruik wordt voorkomen, opdat hier geen grote vernielingen ontstaan.

De forensendorpen werden hoofdzakelijk afgerond, waarbij gelet werd op een juiste afbakening van buitens- en woongebied. De nodige scholen, winkels, e.d. werden in de plannen opgenomen.

Bezien we thans Velsen-Noord, dan liggen de verhoudingen hier wel heel anders dan in IJmuiden. Hier ligt een zeer groot industriegebied, dat een kleine woonkern binnen het gemeentelijk gebied a.h.w. omspoelt. Het woongebied is op zichzelf nog weer in twee gedeelten verdeeld door de spoorbaan, die straks bij de verlegging van de hoofdbaan naar de tunnel als industriebaan behouden blijft.

Natuurschoon is vrijwel niet meer aanwezig. Wanneer men hier uit de trein stapt, is men verstomd over de desolate toestand van de omgeving. Ook van Rooswijk is niet veel meer over. In het Westen liggen de hoogovens en het gebouw van de P.E.N.; in het Zuiden sluit de papierfabriek de blik op het Noordzeekanaal af; in het Oosten ligt de bebouwing van Beverwijk. De structuur van de nieuwe woonkern wordt bepaald door de kortste afstand van werk tot huis, en dus tot Velsen-Noord, Beverwijk en IJmuiden; de woonkern van Velsen-Noord is immers veel te klein om alle arbeiders te bevatten.

Wij zien dan ook in het plan, dat van de hoogovens een vrijwel rechte weg voert door het woongebied ten Noorden van de spoorbaan, de „Gilde", naar Beverwijk.

Een aftak voert onder de straks verhoogde spoorbaan

Overzicht gemeente Velsen vanuit het zuiden Maquette foto Hanny Gräper

door naar het Zuidelijk gelegen woongebied, de „Schulpen", terwijl een andere weg over het verlaten spoortracé aftakt naar IJmuiden.

De structuur van deze woonkern werd eenvoudig; de opzet lijkt, hoewel functioneel juist, minder geïnspireerd dan die van IJmuiden. Zij is minder typisch, misschien ook, omdat er minder aanleiding toe was. Bij de toegang tot de „Gilde" ligt het winkel- en bedrijvencentrum. De structuur van de „Schulpen" wordt bepaald door de bewuste aanvoerweg uit het industriegebied, die op de Wijkerstraatweg uitkomt. Op het ontmoetingspunt van deze wegen werd het winkel- en bedrijvencentrum geprojecteerd. De gedachte was, dat waar dit centrum aansluit op de bestaande winkels aan de Wijkerstraatweg, dit hier gemakkelijk tot ontwikkeling zal kunnen komen.

De wijk bestaat weer uit aaneengesloten eengezinswoningen met langs de brede toevoerweg een bebouwing in meer woonlagen. De „Schulpen" is grotendeels in uitvoering. Merkwaardig is, dat waar de verkaveling van het plan geen bijzonderheden direct doet vermoeden, de verwerkelijking bijzonder interessant is. Er wordt met grote zorg gewerkt. Zowel het grote als het kleine detail in stedebouwkundige zin is bekeken. Er wordt niet veel aan het toeval overgelaten; straatprofielen, verkaveling, hoekoplossingen zijn behoorlijk bestudeerd. De stadsbeplanting is stijlvol. Niet altijd is zij geslaagd, wanneer de bevolking zelf tot een oplossing tracht te komen, al moet gewaardeerd worden, dat zij in bepaalde gevallen — n.l. in de verkaveling Oostelijk van de Wijkerstraatweg — tot een samenwerking geneigd scheen.

Aan de oplossing van het schurenprobleem is veel zorg besteed. Opmerkelijk is die in het hiervoren bedoelde complex, waarbij de bewoner via het bouwlichaam van de schuur de woning betreedt. Het ruimtebeeld wordt hierdoor, afgezien van enkele architectonische details, zeer goed. Het groen van bomen zou hier en daar dit ruimtebeeld nog kunnen verrijken. De moeilijkheid bij deze oplossing zou echter wel eens kunnen zijn, dat bedrijfjes in deze schuren slecht te weren zijn. Een andere oplossing, waarbij de schuren twee aan twee schuin op de achtergevel van de woning staan, geeft daar, waar zij aan een gemeenschappelijke tuin grenzen, een zeer typisch beeld, doordat zij min of meer als paviljoens gaan werken. Een dergelijk binnenterrein verliest zijn starre vorm, terwijl voor de tuin een zekere vormgeving ontstaat. Waar dit experiment plaatselijk zonder de aanwezigheid van een gemeenschappelijke tuin plaats vond, is de poging niet geslaagd en geeft deze oriëntatie een chaotisch beeld.

Velsen ten noorden van het Noordzeekanaal (Velsen-Noord) Toestand 1940 Schaal 1 : 12.500

De behuizing van de ouden van dagen in eenheden tussen de achtergevels werkt als schaalelement goed. Het wonen zelf is er, doordat tuin en huis omgeven zijn door weg en alley, minder rustig.

Toch blijft in dit plan, waar de industrie zo dicht de bebouwing nadert, iets onbevredigends, ook ruimtelijk. Zeker, Rooswijk vormt een flinke barrière, maar ten eerste zal er enorm veel aan Rooswijk moeten gebeuren, wil het deze functie vervullen en ten tweede is de hoogoven-industrie, die hier dicht op komt te liggen, wel een zeer machtig element. De groenstrook, die verder tussen industrie en wooncomplexen ligt, is betrekkelijk smal. Het ruimtebeeld is hier zodanig, dat er een uitgebreid industrie-complex gaat ontstaan met sterke hoogte-accenten, waar dicht op en a.h.w. onder de rook ervan de in verhouding kleine, platte schijf van de bebouwing ligt. Met alle waardering voor het ontworpen bebouwingsplan kan men zich afvragen of het vreemd zou zijn geweest hier, waar niets in de natuur de mens aan de aarde bindt, waar alleen in de verte de schoonheid van het landschap lokt, de bewoning in de hoogte te zoeken.

Niet in strokenbouw, maar in torenhuizen misschien, die hoog boven het industriegebied uitkomen, zodat de blik steeds verder weg had kunnen gaan over bos en duinen en tenslotte over zee. In of op de duinen zou een dergelijke bebouwing ongepast zijn geweest, maar achter de duinen? En dan tussen deze bebouwing het herstel van het landschap met zijn daarbij behorende houtopstand. Vreemd

Velsen ten zuiden van het Noordzeekanaal (IJmuiden) Toestand 1940 Schaal 1 : 20.000

zou het misschien geweest zijn voor de eenvoudige bevolking en bezwaarlijk door de altijd aanwezige wind, maar fris door het stijgen boven de rookneerslag, terwijl aan de kust ook voor de beganegrondwoning het windbezwaar immers vrijwel altijd aanwezig is. De oprichting van een dergelijke bebouwing zou hier niet toevallig zijn geweest of een opzettelijk accent, maar noodwendig bepaald door de aanwezige bestemmingen: het machtig industriecomplex, het relatief kleine woongebied en het landschap verder af.

Maar keren wij terug tot de aarde; de overweging is meer bedoeld als een probleemstelling.

Een gedeelte van de nodige actieve recreatie werd op Rooswijk ontworpen, een ander deel aan de Oostzijde van het dorp. Met de hernieuwde aanleg van Rooswijk en het 3 à 4 km verder liggende Wijk aan Zee bestaat ook hier niet de behoefte om parkgebied te ontwerpen.

Interessante plannen zijn het, zowel IJmuiden als Velsen. Interessant is ook de opbouw. Wij willen hopen, dat het lot Velsen opnieuw gunstig zijn zal. Wij beamen de woorden uit de inleiding van de brochure en willen daarmede besluiten:

„op basis van dit plan kan het totaal van scheepvaart, visserij, industrie, woonwijken, sport, duinen, buitens en zee worden tot een rijk en evenwichtig en schoon geheel, waarin gemeenschap en individu zich gelijkelijk kunnen ontplooien."

Naschrift van de redactie

Bovenstaand artikel van mej. Mulder is gebaseerd op de uitbreidings- en herbouwplannen, zoals deze in 1947 werden vastgesteld.

Indertijd is met opzet door de ontwerpers aan deze plannen de naam van „Basisplannen" gegeven. Dit om duidelijk uit te laten komen, dat zij slechts de grondslagen, waaronder dan te verstaan zijn de ruimtelijke ordening van woon-, werk- en recreatiegebieden, het stramien van de hoofdverkeerswegen, de stedebouwkundige allure en het aanwezig zijn van doelmatige wijkvoorzieningen, dwingend wilden bepalen. Daarentegen zag men allerlei onderdelen, zoals verkeersoplossingen en de detaillering der wijkjes, als voorstel (uiteraard grondig bestudeerd) gegeven, waarin wijzigingen denkbaar waren, wanneer zij binnen het kader van de stedebouwkundige idee tot verbeteringen aanleiding gaven.

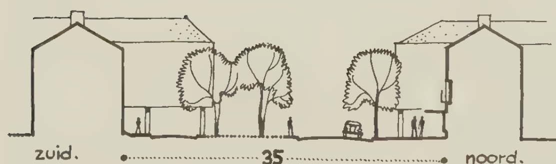
Van deze vrijheid is door de, in Velsen bouwende, architecten in ruime mate en vaak met succes, gebruik gemaakt. Zo hebben de collega's Holt en Bijvoet, Staal, Harreveld. Hoosemans, Briët en Hoogenstraaten in de door hen gebouwde buurtjes, vaak charmante wijzigingen en verfijningen op het basisplan aangebracht, waardoor bereikt is dat, ondanks hun verschillende persoonlijke architectonische visie, toch telkens een harmonie tussen de architectuur en de stedebouwkundige aanleg is ontstaan.

Hoewel er dus anno 1947 over de grondslagen van de ruimtelijke ordening een bepaalde eenstemmigheid heerste, die in de plannen werd vastgelegd, bleek echter in de loop van de volgende jaren, dat deze grondslagen op sommige punten herziening behoefden.

Allereerst bleken de winkeliers terug te komen op hun aanvankelijk verlangen naar een weer in het leven roepen van de twee vroegere winkelcentra. Op instigatie van een financieel deskundige op het gebied van winkelvestiging, kwam men tot de slotsom, dat slechts één winkelcentrum, gelegen in het hart van de nieuw te bouwen stad, het hoofd zou kunnen bieden aan de concurrentie en de zuigkracht der bestaande winkelstand in Beverwijk en Haarlem.

Dit winkelcentrum is nu geprojecteerd langs de Noordzijde van de brede hoofdas, vanaf de groengordel tot aan het Raadhuisplein, waar het aansluit aan de bedrijvigheid van café's en hotels. Het karakter van deze hoofdweg is hierdoor wel gewijzigd. Het statige rhythme der bouwblokken en de scandering door de insnoeringen is wel gebleven, maar het profiel is a-symmetrisch geworden, waardoor het geheel dynamisch werd, wat door de winkelbebouwing aan de Noordzijde nog ondersteund zal worden. Arthur Staal ontwierp de woonblokken aan de Zuidzijde, waarvan er reeds één voltooid is. Van Tijen en Maaskant zullen een begin maken met het bouwen van een gedeelte van de winkelgalerij aan de Noordzijde.

Was de bovenstaande wijziging nog van betrekkelijk geringe betekenis, geheel anders is het gesteld met de ontwikkeling, die sedert kort naar voren is gekomen.

Gewijzigd profiel hoofdas

Noordwand met winkels Archnbur. Van Tijen en Maaskant

Zuidwand met woningen Arch. Arthur Staal

Men zal vernomen hebben, dat door de Hoogovens en de Staat der Nederlanden, daartoe in staat gesteld door de Marshall-hulp, onlangs de N.V. Breedband is opgericht, die zich tot doel stelt het complex bedrijven, dat de hoofd- en nevenproducten van de Hoogovens produceert, organisch uit te bouwen en te completeren.

M.a.w. de terreinen van het Hoogovencomplex zullen met *500 ha* uitgebreid worden, wat weer tot gevolg zal hebben, dat uiteindelijk hier *20.000* arbeiders, inplaats van 10.000 hun werk zullen vinden.

Vergeet U verder niet, dat deze primaire industrie onvermijdelijk plaatselijke secundaire industrie veroorzaakt, welke naar schatting 100 ha zal vorderen. Ook hier werken zeker weer 10.000 man.

In totaal zal er dus, boven hetgeen reeds in de uitbreidingsplannen is gereserveerd, ruimte geschapen moeten worden voor *600 ha* industriegebied, *600 ha* aan woonwijken, benevens *200 ha* voor bijbehorende terreinen, n.l. recreatie en verkeer.

Het is duidelijk, dat Velsen binnen zijn grenzen deze aderlating van 1400 ha niet meer verdraagt en nog sterker dan tevoren klemt het de plannen van Velsen en Beverwijk in een nauw samenhangend verband te zien.

Wij hopen dan ook, dat de stedebouwkundigen voor Velsen, de heren Dudok, van Tijen en Maaskant en voor Beverwijk, de heren Kuiper, Gouwetor en de Ranitz, die nu voor dit delicaat probleem gesteld worden, in staat zullen zijn gezamenlijk een gave oplossing te vinden voor het werken, wonen en leven rond de IJmond.

Wij hopen in de volgende jaargang op de plannen voortkomend uit de nieuw geschapen ontwikkeling te kunnen terugkomen, daar, naar onze mening, de oplossing van het probleem „IJmond" toetssteen zal zijn voor de vraag, of vestiging van zeer grote industrie-complexen in het reeds zo overbevolkte Westen van ons land nog uitvoerbaar is.

Redactie

Enige gedachten naar aanleiding van de herbouw van Velsen

E. F. Groosman

Zowel in Velsen-Noord als in Nieuw-IJmuiden, zijn gedurende de laatste jaren enige woningcomplexen gereedgekomen, die om hun stedebouwkundige, woningtechnische en architectonische eigenschappen alleszins een nadere beschouwing in „Forum" rechtvaardigen.

Velsen-Noord bestond tot kort na de oorlog practisch slechts uit lintbebouwing langs de weg, die Beverwijk in Zuidelijke richting met het pontveer verbindt. Het basisplan voor dit gedeelte van Velsen bestaat uit twee woonwijken, onderling sterk gescheiden door een hoogliggende industriespoorlijn.

De Zuidoostelijke wijk, waarvan genoemde lintbebouwing de hartader vormt, is nu grotendeels gerealiseerd.

Het basisplan voor Nieuw-IJmuiden is stedelijker en ook grootser van opzet. Bezuiden de gespaard gebleven bebouwing is een grote Oost-West lopende hoofdstraat geprojecteerd, die uitmondt op een Noord-Zuid lopende groenstrook, waarin de scholen en andere sociale voorzieningen zijn gelegen.

De herbouw van dit stuk stad is nog in volle gang, slechts enkele kleinere op zichzelf staande eenheden zijn voltooid.

Over de stedebouwkundige mérites van deze plannen vindt U elders in dit nummer een uiteenzetting.

Het resultaat van vele studies op stedebouwkundig en woontechnisch gebied, vooral gedurende de oorlogsjaren, heeft ook in de plannen voor Velsen vorm gekregen.

Men heeft ingezien, dat voor de overzichtelijkheid van grotere agglomeraties een duidelijke structuur (indeling in wijken en buurten) noodzakelijk is. Aan ieder der architecten, die in Velsen heeft gebouwd, werd zo'n buurt toegewezen.

Drie buurtjes in Velsen-Noord zijn respectievelijk door Briët, Holt en Bijvoet, en Staal en Van Woerden gebouwd, terwijl in Nieuw-IJmuiden Hoogenstraaten, Hoosemans en Harreveld een min of meer op zich zelf staand gedeelte realiseerden.

Enerzijds heeft de overheid gezorgd, door haar volume- en bouwprijspolitiek, voor de door ons zo geliefde beperkingen, anderzijds genoten de architecten door de sterk gescheiden ligging der buurten en gesteund door stedebouwkundigen en supervisoren, een tamelijk grote vrijheid.

Bezien wij nu het resultaat van het geploeter van onze collega's in deze relatief zo gunstige omstandigheden.

Het uitbreidingsplan Velsen-Noord was door de stedebouwkundigen veel verder gedetailleerd dan dat van Nieuw-IJmuiden.

De verschillende architecten hebben dan ook, behoudens enkele ondergeschikte wijzigingen, de gedachte van het plan gevolgd. Slechts Hoogenstraaten was in Nieuw-IJmuiden in de gelegenheid de enigszins academische opzet van de hem toegewezen buurt in belangrijke mate te verbeteren en is door een levendiger opstelling der bouwmassa's tot een, uit stedebouwkundig oogpunt bezien, genoeglijk en besloten „vissersdorpje" gekomen.

In Nederland is na de oorlog van '14—'18 het merendeel der eengezins volkswoningen nog uitgevoerd met een slaapverdieping in de (al of niet gebroken) kap.

De voornaamste sociale winst van de studies gedurende de laatste bezettingsjaren is wel deze, dat de wenken en richtlijnen vrijwel dwingen tot een volwaardige slaapverdieping.

Dit heeft tot gevolg, dat de eengezins volkswoning veel groter van schaal is geworden.

Het huisje met een goothoogte van 3 à 3.50 m is architectonisch veel gemakkelijker hanteerbaar dan dat met volledige slaapétage.

Nu is er een grote groep architecten in Nederland, die van dit gegeven een probleem hebben gemaakt, n.l.:

„Moeten we door een horizontale deling duidelijk het verschil tussen wonen en slapen laten zien, of moeten we door het laten spreken van de bouwmuur (pilasters) of verticale koppeling van woon- en slaapkamerramen het individuele huis in de rij duidelijk kunnen blijven aflezen?"

De bloedspetters van dit gevecht zijn in de plannen van Holt en Bijvoet en Hoogenstraaten duidelijk te zien.

De architectuur van de boven- en benedenhuizen van Hoosemans vertoont ook lidtekens. Hier is n.l. een geheel andere strijd gestreden.

Om stedebouwkundige redenen is langs verschillende wijdere ruimten een bebouwing geprojecteerd met grotere goothoogte dan 5 à 5.50 m. Men kiest dan boven- en benedenhuizen, of z.g. 3-woningentypes. Zowel uit een oogpunt van volkshuisvesting als architectonisch zijn en blijven dit ondingen.

Bij Noord-Zuid georiënteerde woningblokken is er nog wel uit te komen, maar bij Oost-West richting is het een vrijwel hopeloze opgaaf. De benedenwoning wordt bouwkundig steeds sterk in tweeën gedeeld door de bouwmuur, die de bovenwoningen tot scheiding dient. Wanneer de schuuringangen dan bovendien ook nog aan de straatzijde komen, is een gave architectonische oplossing practisch niet mogelijk. Bovendien is het over twee verdiepingen doorgetrokken trappenhuis een te groot (en dan nog sterk brekend) element in de architectuur.

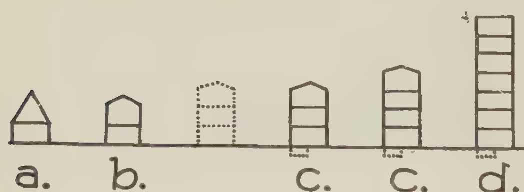
M.i. moeten de stedebouwkundigen dit 3-woningentype uit hun repertoire schrappen en liever, waar hogere bebouwing wenselijk is, direct overgaan tot 3-étagebouw of boven- en benedenwoningen van 6 m breedte met een kleine woning (b.v. ouden-van-dagen-woning) op de begane grond, en een grote woning in twee verdiepingen daarboven.

Het schaalverschil tussen 3-étagebouw en boven- en benedenwoningen is bovendien niet zo groot, dat zij zonder bezwaar stedebouwkundig *naast elkaar* bruikbaar zijn.

Weliswaar is voor die kleinere gemeenten, die sterk aan uitbreiding onderhevig zijn, b.v. Velsen, Vlissingen, Utrecht, het boven- en benedenhuis psychologisch (en ook in de tijd gezien) een handige tussenfase; op de lange duur zal het blijken een onhoudbaar type te zijn.

Om het stedebouwkundig spel van massa's en ruimten te kunnen spelen staan ons, met verwaarlozing van het 3-woningentype, ter beschikking de navolgende bebouwingsvormen:

a. het kleine huisje op de begane grond (zonder slaapverdieping);
b. het eengezinsrijenhuis;
c. de drie- of vier-étagewoning (al of niet met winkel op begane grond);
d. de hoogbouw.

Tussen elk dezer opvolgende bouwmassa's is een duidelijk schaalverschil, hetgeen niet meer het geval is, wanneer de vorm „boven- en benedenwoningen" wordt tussengevoegd.

Er zijn natuurlijk nog vele andere vormen denkbaar, maar dit is in ons land de realiteit van vandaag.

Tot slot van deze algemene beschouwingen wil ik daarin ook nog het vraagstuk van de bergschuurtjes betrekken.

Wij kunnen niet doorgaan met het verknoeien van onze stedebouwkundige plannen, door alle binnenterreinen vol te bouwen met de meest onooglijke misbaksels van schuren en berghokken.

M.i. zullen de architecten in de toekomst serieus moeten zoeken naar plattegronden, waar de bergruimte voor fietsen e.d. op behoorlijke wijze binnen de hoofdmassa is ondergebracht. Niet alleen zijn hieraan grote aesthetische voordelen verbonden, doch ook vooral in die plaatsen waar geheid moet worden, kan op de bouwsom aanmerkelijk bezuinigd worden. Wij kunnen op dit punt, vooral van onze Deense broeders wel iets leren.

Staal en Van Woerden waren door de ruime afmetingen van de binnenterreinen in de gelegenheid om èn individuele tuintjes te maken, èn een gemeenschappelijk speelveldje.

Door de schuren bovendien diagonaalsgewijs te plaatsen, is een frappant ruimtelijk effect bereikt.

Holt heeft de schuren aan de straatzijde gebracht.

De ruimte tussen de schuren vormt een prachtige overgang van straat naar woning; jammer, dat èn de architectuur van de huizen èn vooral de bouwkundige afwerking zoveel te wensen overlaat.

Waar Holt nadien in Bergen op Zoom zo'n verdienstelijk plan heeft gebracht, is mij zijn werk in Velsen volkomen onbegrijpelijk. Het slijten van je laatste levensdagen in de door hem ontworpen bejaardenwoning, komt mij niet bepaald als een groot genoegen voor. Pure eenvoud kan grote verdiensten hebben, maar laten we alsjeblieft menselijk blijven.

Het plan van Hoogenstraaten zit vol originele ideeën. Het verschil tussen woon- en slaapverdieping had m.i. door andere materiaalkeus voor de onderbouw, of door het witten van de „uitgeknipte vlakken" sterker tot uitdrukking kunnen komen.

De schildersbaas in het bestuur van de woningbouwvereniging heeft zeker zelf de kleuren voor het buitenverfwerk bepaald? Dat crême en strandgroen de sterkste verfsoorten zijn weten we wel, maar dat het de minst mooie combinatie is, weten we ook.

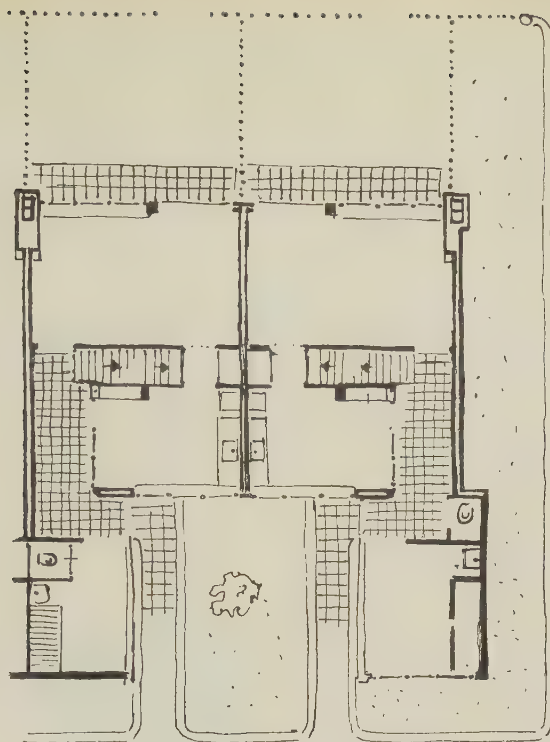
Het werk van Staal en Van Woerden, Briët en Harreveld is allemaal erg goed en netjes, maar van wie weinig probeert is ook weinig te zeggen.

E.e.a. neemt niet weg, dat ik helaas maar al te goed weet, hoe moeilijk het in onze tijd is, om een fatsoenlijk stuk woningbouw te produceren.

Men vergete in Velsen verder niet, dat het stedebouwkundig plan eerst pas dan volledig tot zijn recht zal komen, als de gemeente Velsen het overeenkomstig de bedoeling van de ontwerpers voltooit met de zo noodzakelijke scholen, wijkgebouwen, kerken en andere sociale voorzieningen. Zonder dat is het nog geen levend organisme en niet geschikt voor mensen om er in te wonen en te leven.

Tenslotte hoop ik, dat aan de plantsoendienst ruime credieten zullen worden toegestaan om gras te zaaien, bomen te planten en huizen te laten schuilgaan onder klimop, wingerd en clematis, zo ongeveer nog de enige troost van ons, arme architecten.

Archn. Prof. G. H. Holt en Ir B. Bijvoet

Begane grond
Mooie overgang van straat naar huis

Het karakter van dit wijkje wordt bepaald door de zeer royale gemeenschappelijke binnentuinen en het woningtype, waarvan de woonzijde naar de binnentuinen is toegekeerd.

Aan de zuidzijde wordt het wijkje afgerond door in-blokjes-van-twee-gebouwde woningen voor grote gezinnen; de blokjes zijn onderling verbonden door betonnen pergola's.

foto G. W. Beun

foto J. d'Oliveira

„Woning" voor bejaarden

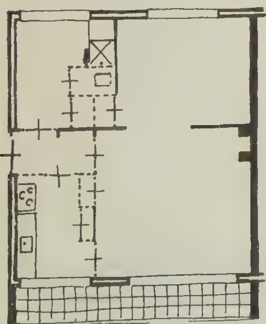
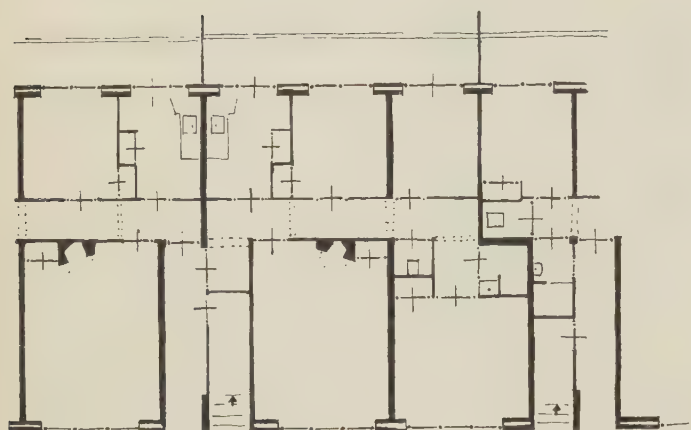
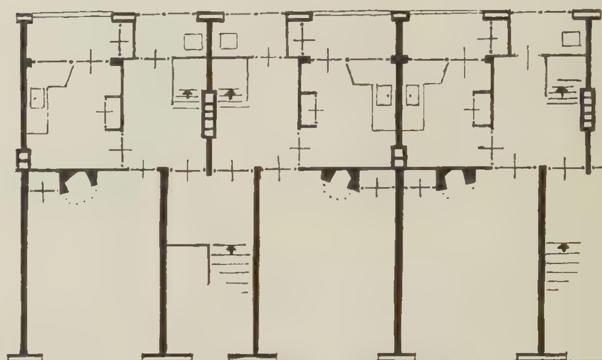

foto G. W. Beun

Begane grond en 1e verdieping van het 3-woningentype

Het merkwaardige van deze opzet is dat het benedenhuis niet ligt onder de twee bovenwoningen van hetzelfde pand, doch verspringt naar het volgende pand.

Het karakter van dit wijkje met ééngezinswoningen wordt sterk bepaald door de massieve schoorstenen en het brede kozijnhout. Het wijkje wordt tegen de groenstrook afgesloten door de hoge blokken 3-woningentype.

foto's J. d'Oliveira

Archn. Arthur Staal en S. v. Woerden

Wijkje met ééngezinswoningen voor N-Z liggende blokjes. Rustig en fijn afgewogen.

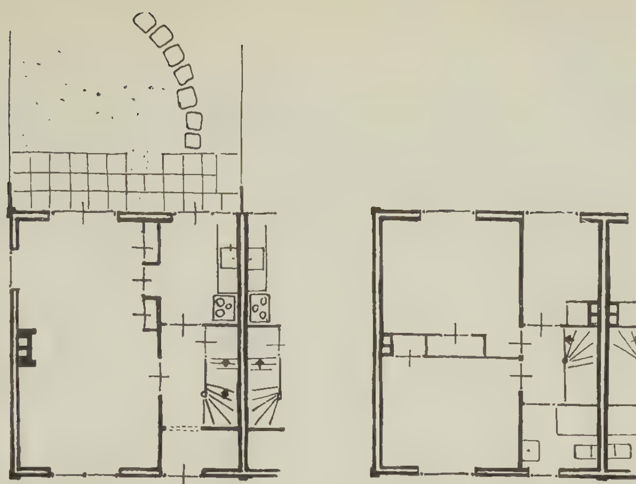

foto J. d'Oliveira

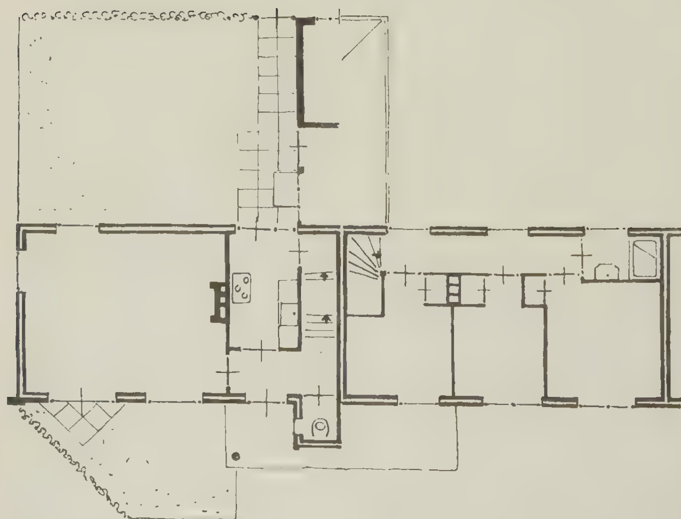
De gemeenschappelijke binnentuinen met overhoeks geplaatste schuurtjes, die de ruimtelijkheid sterk vergroten.

foto G. W. Beun

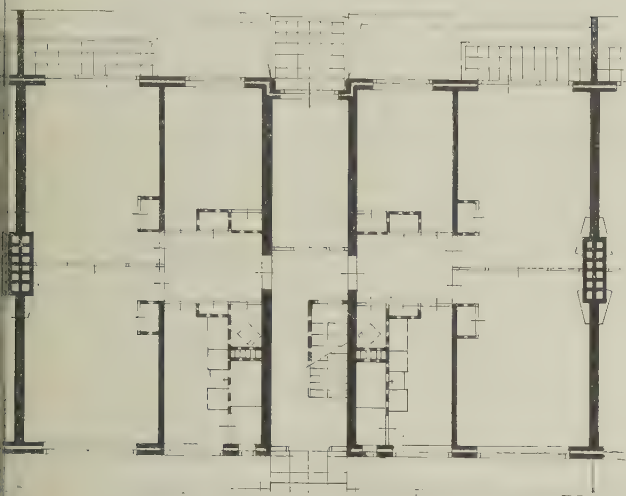
Archn. Arthur Staal en S. van Woerden

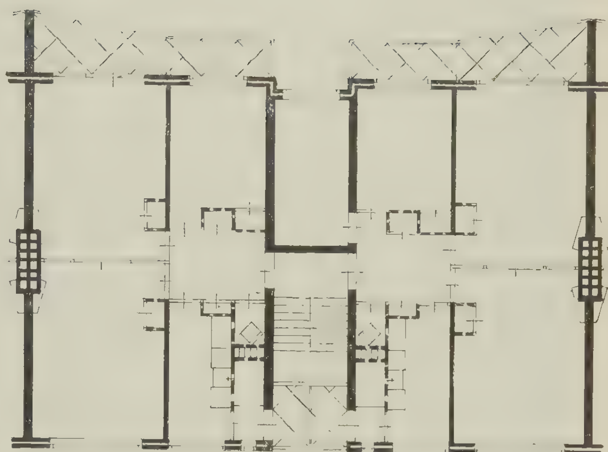
Pleinbebouwing, met op de achtergrond het Oost-Westtype

Een typische plattegrond voor oost-west liggende ééngezinshuizen in de „cul de sac”.

Arch. Arthur Staal

foto's J. d'Oliveira

Achtergevel 3-étage-bouw met balcons op het zuiden

Voorgevel 3-étage-bouw met werkbalcons op het noorden

Arch. W. H. J. Hoosemans

Doorkijk onder overbouwing étagebouw, met huisjes voor ouden van dagen en woningen met bergplaatsen onder het middelste huis.

foto G. W. Beun

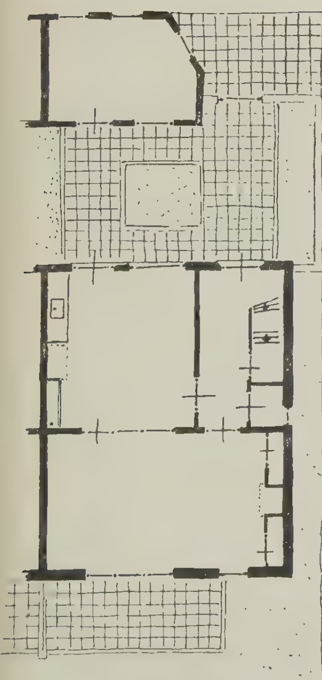

Type éèngezinswoningen, waarbij de bergruimten van elke drie woningen onder het middelste huis zijn gelegen, waardoor een zeer levendig straatbeeld ontstaat.

Voorgevel strokenbouw

Achtergevel, met schuurtjes aan de straat

foto's J. d'Oliveira

Arch. W. H. J. Hoosemans

3-woningentype

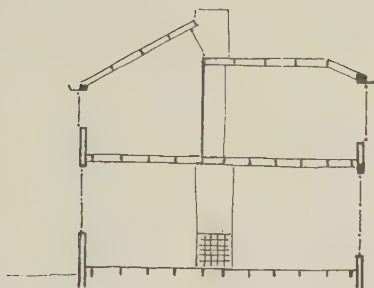
In tegenstelling tot het plan van Arch. Briët, ligt hier, meer-voor-de-hand-liggend, de benedenwoning recht onder de beide bovenwoningen.
De schuren liggen aan de straatzijde.

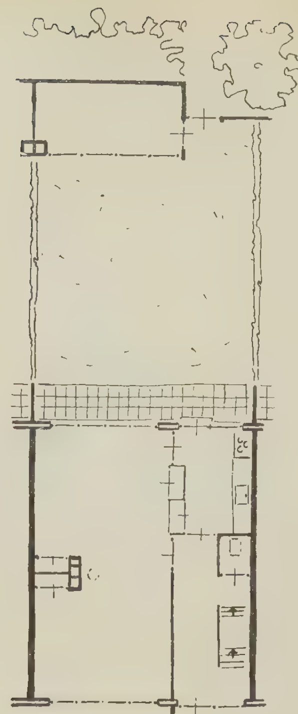
foto's J. d'Oliveira

Arch. L. A. Hoogenstraten

Winkelblokje

foto's J. d'Oliveira

Wijkje met ééngezinswoningen. Bij de Oost-West gerichte blokjes op de achtergrond is getracht de slaapkamer op het noorden te bezonnen door een gedeelte van het dak hellend te maken.

Schetsplannen voor een Raadhuis te Velsen

Arch. W. M. Dudok

Reeds lang voor de oorlog en de verwoestingen in Velsen bestond er dringende behoefte aan bureauruimte voor het steeds groter wordend gemeentelijke apparaat. Daar de bestaande uitbreidingsplannen geen enkel duidelijk gemarkeerd dominant bevatten, die een plaats voor een Raadhuis rechtvaardigde, werd toen besloten het bestaande Raadhuis in het oude dorp Velsen uit te breiden.

Bij het maken van het herbouwplan is het element „raadhuis" dankbaar aangevat als het hoofdmoment van de stedebouwkundige conceptie.

Het Raadhuisplein is niet alleen vergaarpunt van alle verbindingswegen tussen de verschillende kernen van de gemeente, maar is daarenboven dominant in het plan voor Nieuw-IJmuiden.

Daar „ontwringt" de brede hoofdas, die zijn beëindiging vindt in de as van de Vissershaven en daarmee een onvergetelijk panorama zal bieden over het bedrijvig gewemel van loggers en trawlers.

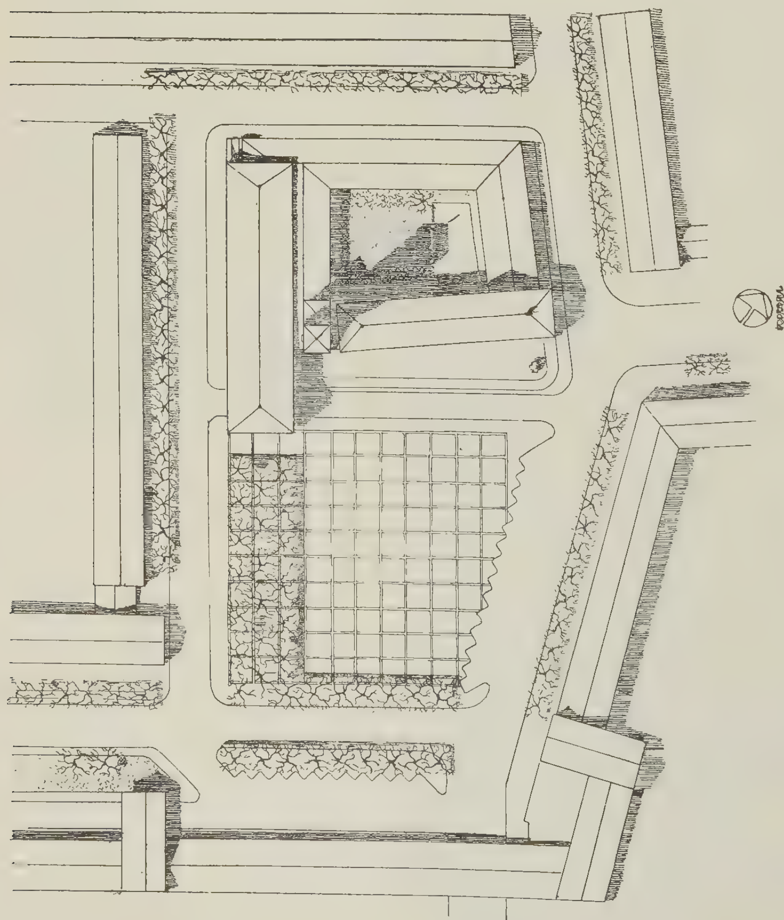
Het is daarom verheugend dat het Gemeentebestuur architect Dudok, de geestelijke vader van deze conceptie, opdracht heeft gegeven voor het maken van een schetsplan voor het Raadhuis.

We menen dat de reproducties van dit schetsplan wel voor zichzelf spreken. Men beoordele uit den aard dit plan als schetsplan, dat wil zeggen, als weergave van een idee. In dit geval: zijn massaverhoudingen, zijn inwendige ordening van belangrijke en onbelangrijke ruimten en de ruimtelijke opeenvolging van ingang, burgerzaal, galerij, trouwzalen en raadzaal.

In het pleinfront springt de raadzaal boven de hoofdingang, ondersteund door zware kolommen, uit de rustige hoofdmassa naar voren, een blikpunt vormend voor de Oostelijke pleintoegang, maar ook beginpunt van de dynamiek, die zich in stedebouwkundige zin voortzet in de bebouwing van de brede hoofdweg en zijn beëindiging vindt in het vissershavencomplex.

Redactie

Situatie Schaal 1 : 1500

PODIUM

BURGERZAAL

CENTRALE HALL

GARDEROBE

HOOFDINGANG

BINNENHOF

VIJVER

DOORSNEDE (B)

DOORSNEDE (D)

BORDES VOOR TOESCHOUWERS BIJ PLECHTIGHEDEN EN FEESTEN

MONUMENT

RIJWEG UITSLUITEND VOOR BEZOEKERS VAN HET RAADHUIS

DOORSNEDE (A)

DOORSNEDE (C)

Beg. grond en 1e verdieping Schaal 1 : 500

CONCIERGEWONING

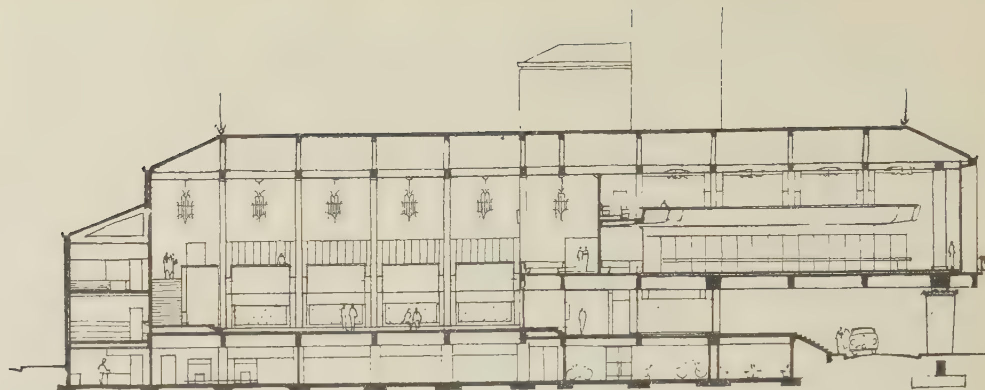
HALL

GENODIGDEN

PODIUM B&W

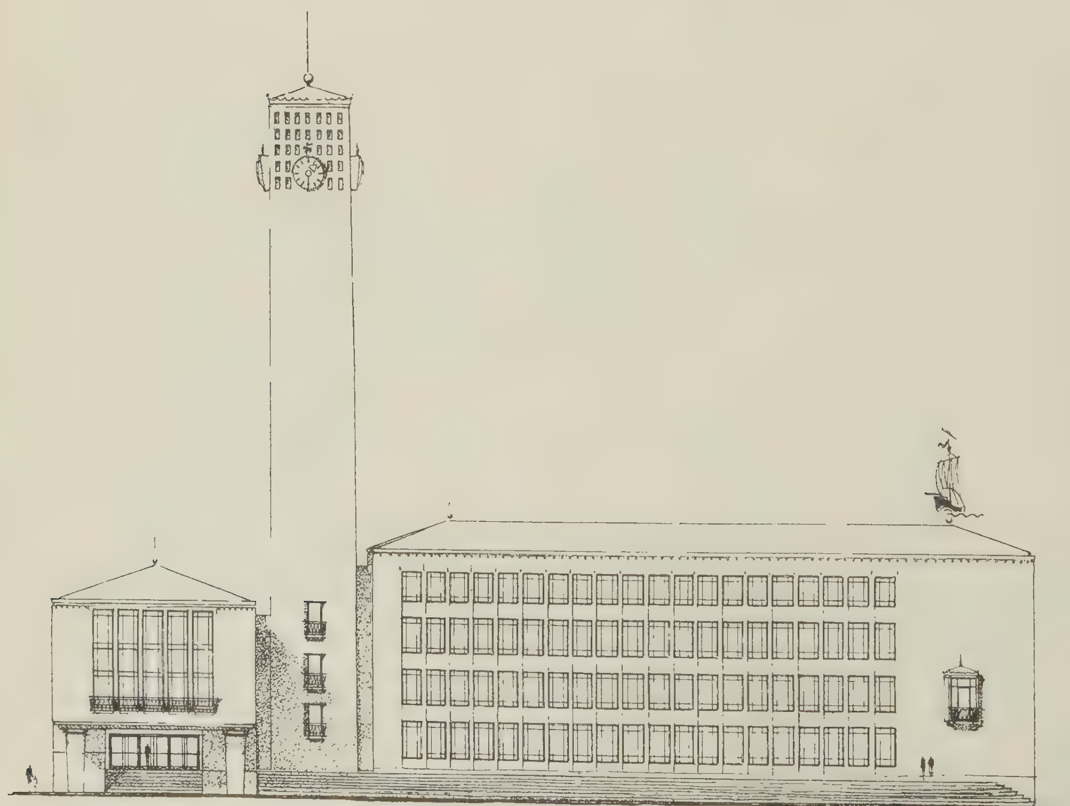
RAADZAAL

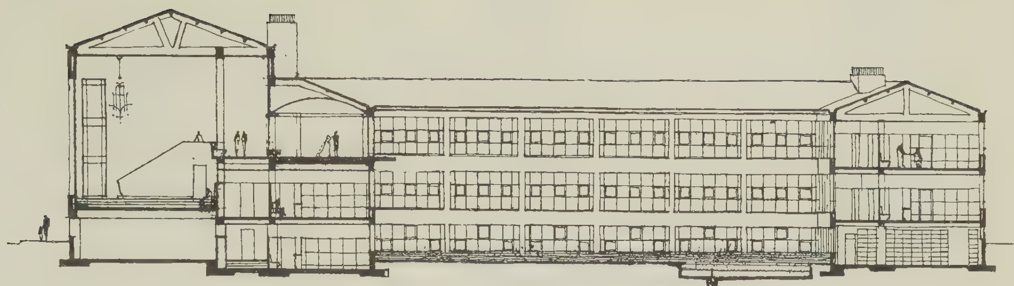
10 RAADSLEDEN

Doorsnede A Schaal 1 : 500

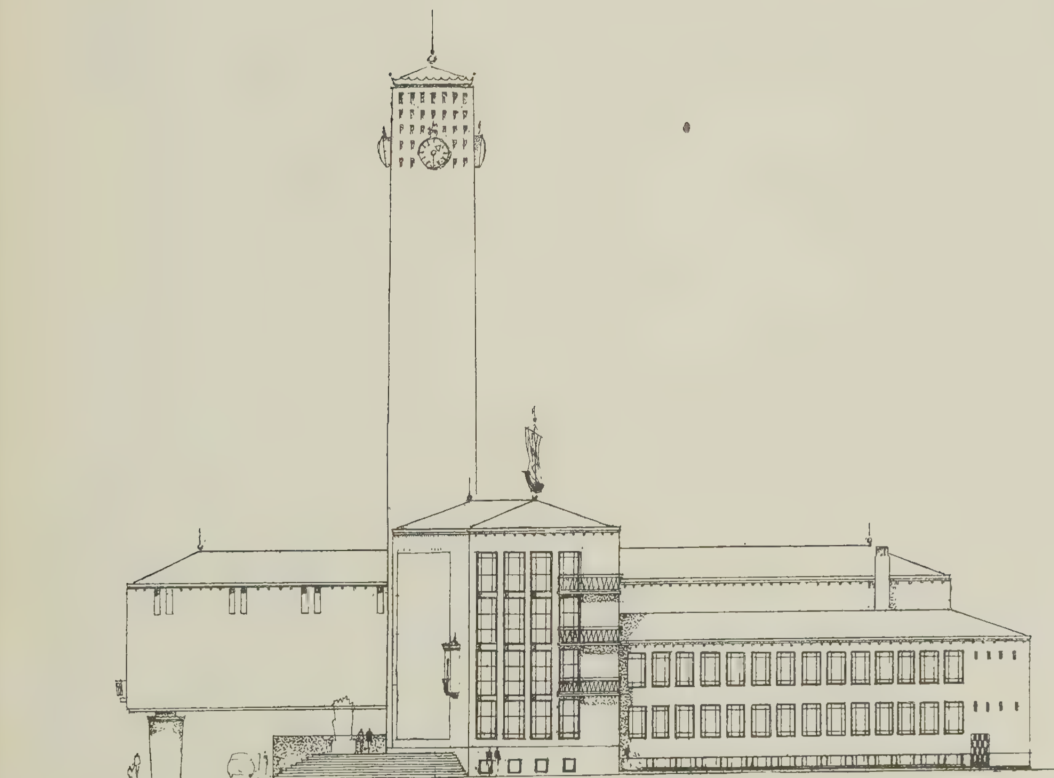
Gevel zuidzijde Schaal 1 : 500

Doorsnede B Schaal 1 : 500

Gevel oostzijde Schaal 1 : 500

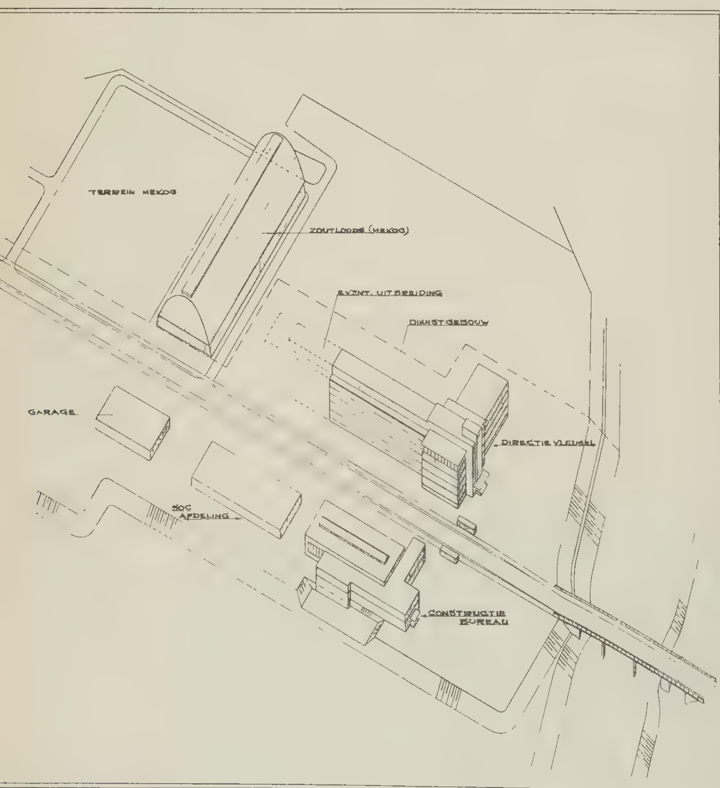
Hoofdkantoor Hoogovens

Ir J. de Jager, c.i. en Ir W. van Someren, c.i.

De grote uitbreidingen van de K.N.H.S. en haar nevenbedrijven te IJmuiden deed de noodzakelijkheid op de voorgrond komen van een centraal hoofdkantoor.

Aanvankelijk is bij het ontwerpen van het uitbreidingsplan van Velsen-Noord gedacht aan het plaatsen van dit hoofdkantoor in het midden van een in dat uitbreidingsplan ontworpen park Rooswijk, doch dit zou hebben betekend, dat het hoofdkantoor afgescheiden zou liggen van het eigenlijke bedrijf. Een ligging bij de toegang van het bedrijf op het fabrieksterrein van „Hoogovens" zelf, dus ten W. van de Staalhaven, als het ware tussen de buitenwereld en het bedrijf in, moest uit een bedrijfstechnisch oogpunt gelukkiger worden geacht. De vraag was alleen of op het betrekkelijk niet grote stuk terrein, dat bij de toegangsweg beschikbaar was, een representatief hoofdgebouw kon worden geplaatst met voldoende uitbreidingsmogelijkheden; en deze vraag was vooral daarom moeilijk, omdat het beschikbare terrein door de hoofdtoegangsweg in twee delen werd gesplitst.

Situatie

De directie van „Hoogovens" is er daarom in September 1947 toe overgegaan om uitnodigingen tot het maken van een voorlopig schetsontwerp toe te sturen aan de architecten W. M. Dudok, J. J. P. Oud, Ir D. Roosenburg en Prof. Ir H. T. Zwiers.

Aan dit schetsontwerp is het volgende, door Hoogovens verstrekte voorlopige schema van gegevens ten grondslag gelegd. Het voor de bouw beschikbare terrein ligt aan beide zijden van de hoofdtoegangsweg naar het bedrijf, ten Westen van de brug over het kanaal naar de Staalhaven. Aan de oostkant wordt het terrein begrensd door de imponerende zoutloods van de Mekog.

In aansluiting aan — in ieder geval in verband met — het hoofdkantoor moesten op dit terrein nog worden geplaatst het constructiebureau, een gebouwtje voor Contrôle aan de ingang van het fabrieksterrein, een garage, rijwielstalling, enz.

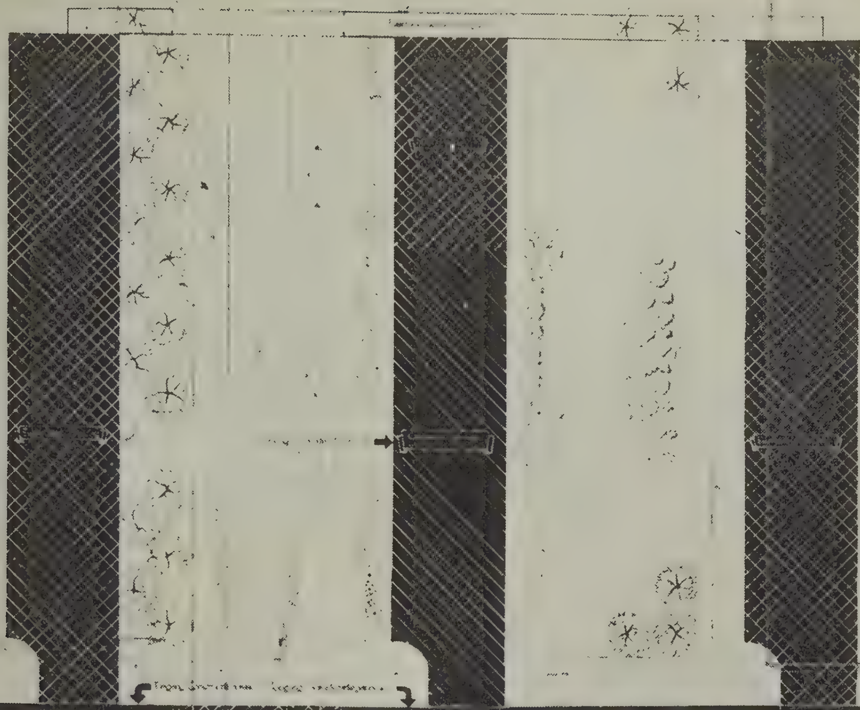
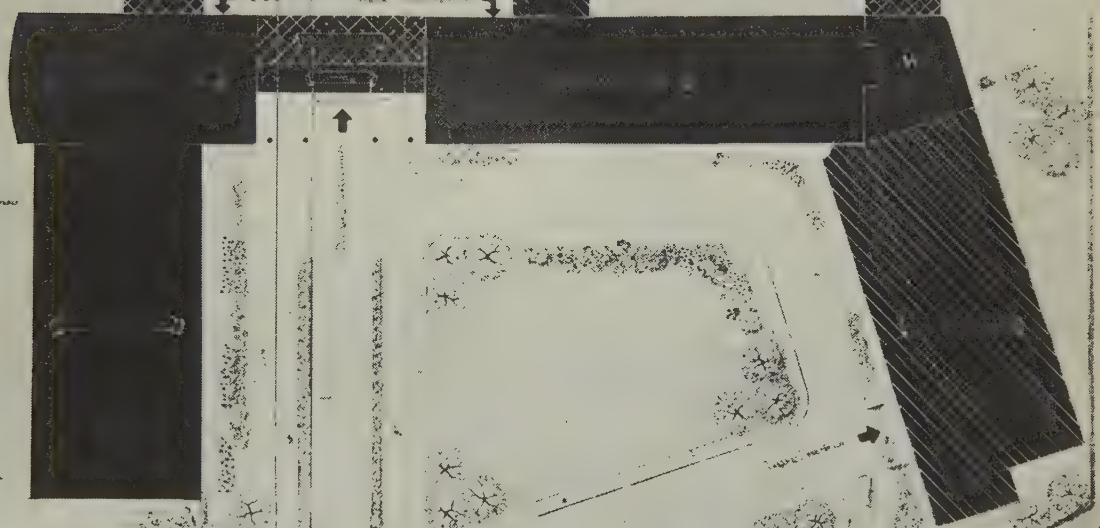
Tevens moest er op worden gerekend, dat met de bouw van het hoofdkantoor kon worden begonnen, voordat de aan de zuidzijde van de Hoofdweg gelegen woningen zouden zijn verplaatst.

In het nieuwe hoofdkantoor moesten naast de Directie de volgende afdelingen worden ondergebracht:

a) De Commerciële afdeling, de Expeditie en het Verkoopkantoor;
b) de Sociale afdeling en Medische Dienst;
c) een Administratie, de Inkoop-afdeling en de Magazijnadministratie;
d) enige kleinere afdelingen zoals Huishoudelijke Dienst, Propaganda-afdeling, Veiligheidsdienst;
e) een koffiekamer.

Bij het aan de architecten verstrekte schema was gedacht de onder a en d genoemde afdelingen mede onder te brengen in de Directievleugel, terwijl in het aansluitende Dienstgebouw op de benedenste verdiepingen voor de onder b en op de overige verdiepingen voor de onder c en e genoemde afdelingen ruimte moest zijn. De Sociale afdeling voor arbeiders, Loonadministratie en Medische Dienst zouden in een apart gebouw, ten Zuiden van de Hoofdweg, ondergebracht kunnen worden.

Er moest mede worden gerekend, dat in de toekomst

Arch. W. M. Dudok

ook de bedrijfsdirectie in het Dienstgebouw geplaatst moest kunnen worden.

Voor het Constructiebureau was gedacht aan een grote tekenzaal met daaromheen ingenieurskamers en bijbehorende ruimten.

Bij het ontwerpen diende op overgangstoestanden te worden gelet, daar het hoofdkantoor niet direct in zijn geheel zou worden gebouwd. Vooreerst zou alleen het Dienstgebouw worden uitgevoerd, terwijl de Directievleugel pas op een later tijdstip zou worden gebouwd. De Directie zou daarom voorlopig haar intrek in het Dienstgebouw nemen.

Ontwerp: Dudok

De ontwerper van het bovengenoemde plan heeft, onder de indruk van de grootsheid van het bedrijf en zijn ontwikkelingsmogelijkheden in de toekomst, een kantoorgebouw ontworpen, dat daaraan uitdrukking geeft.

Hij verenigt daartoe drie gebouwen te weten:

a) het Dienstgebouw;
b) het gebouw voor het Constructiebureau;
c) gebouw voor Sociale afdeling voor arbeiders, Loonadministratie en Medische Dienst,

die in de gegevens waren geprojecteerd tot één hoofdgebouw, dat met zijn twee lagere vleugels een fraai voorplein omsluit en dat het omvangrijke van de daarachter gelegen industriële bebouwing aan het oog onttrekt.

Hij plaatst zijn bouwwerk dan ook niet evenwijdig aan, maar loodrecht op de Hoofdweg, omdat alleen op deze wijze een inderdaad imponerend beeld kan worden verkregen. Een grandioze poort, waaraan tevens de Terreinpolitie haar logische plaats vindt, biedt de toegang tot het industrieterrein.

Het hierboven onder c genoemde gebouw is aan de achterzijde (de westkant) van het hoofdgebouw geprojecteerd, in directe aansluiting aan het centrale trappenhuis.

Het bezwaar van de spreiding van de Sociale afdeling over twee gebouwen is door de gekozen oplossing ondervangen, daar de arbeiders door een afzonderlijke ingang tot hun bestemming komen. En het is toch ook voor de Constructie-afdeling van belang dat de leidende figuren in één bouwwerk met de Directie zijn verenigd.

Tevens wordt bereikt, door de plaatsing van het hoofdlichaam van het gebouw loodrecht op de Hoofdweg, waardoor de lengte-as ongeveer noord-zuid gericht is, dat alle kantoorlokalen ter weerszijden van de middengang een gedeelte van de dag een goede zonverlichting krijgen.

De poort met zijn machtige zuilen van roestvrij staal en zijn roestvrije stalen letteropschriften demonstreert in zijn detaillering op zinrijke wijze de architectonische betekenis van het materiaal, waaraan het gehele bedrijf is gewijd: het Staal. Dat komt ook in belangrijke details van de directievleugel tot uiting. Een beeldengroep, waarin de harmonische samenwerking van hoofd- en handarbeiders gesymboliseerd zou kunnen worden, bekroont het werk.

Wat de kleurstelling betreft heeft de ontwerper gedacht dat met een hoofdkleur van donkerbruine tegelbekleding met witte metalen ramen en een koperen dakbedekking ongetwijfeld een waardig effect bereikt zal worden. De poort en de directievleugel kunnen zeer blank worden behandeld met roomkleurige graniet of fayence, waardoor een fraai kleurcontrast zal ontstaan.

Tenslotte kan worden opgemerkt, dat er op zich zelf genomen een typisch effect ontstaat t.g.v. de schier eindeloze spreiding van al de industriële bouwwerken: dit uiteraard chaotische heeft op zich zelf óók een zekere aantrekkelijkheid. Maar in de directe omgeving van het hoofdkantoor is toch een zekere verfijning nodig en eveneens een boeiende harmonie tussen bouwwerk en tuin.

Door het betreden van het eigenlijke fabrieksterrein door de grote poort is bovendien een element van verrassing geschapen.

Ontwerp: Oud

Ten Noorden van de Hoofdweg is het eigenlijke hoofdgebouw ontworpen en in aansluiting daarmede de vleugel voor de Administratie, onmiddellijk langs de Hoofdweg. In laatstgenoemde zijn ook de Sociale afdeling en de Medische Dienst ondergebracht, op grond van het gewenste contact met het hoofdgebouw.

Deze vleugel is architectonisch ingedeeld in twee duidelijk te onderscheiden geledingen en het ligt in de bedoeling bij een eventuele uitbreiding een derde geleding hierop te doen aansluiten.

Ten Zuiden van de Hoofdweg is het gebouw gedacht voor het Constructiebureau waarvan de oostelijke gevel in de rooilijn ligt van de overeenkomstige gevel van het hoofdgebouw. De lange zijgevel ervan, liggend tegenover de gevel van de vleugel voor de Administratie enz., bevat de toegangen voor de beambten.

Westelijk van het Constructiebureau, eveneens aan de Hoofdweg, zijn resp. geprojecteerd een apart gebouwtje met schoorsteen als ketelhuis voor de verwarming van het gehele gebouwencomplex en de garage.

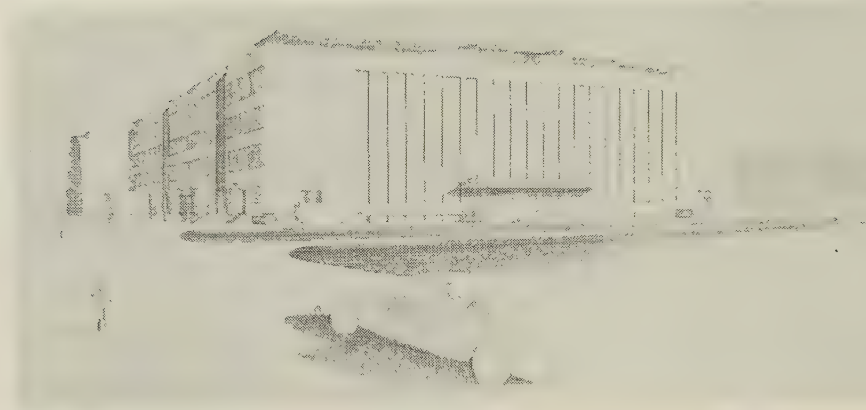
Tussen het hoofdgebouw en het Constructiebureau ligt de gecontroleerde toegang naar het fabrieksterrein. Het hoofdgebouw en het Constructiebureau hebben beide een toegang voor bezoekers, buiten de gecontroleerde terreintoegang om, maar zij zijn natuurlijk ook vanaf het fabrieksterrein gemakkelijk te bereiken.

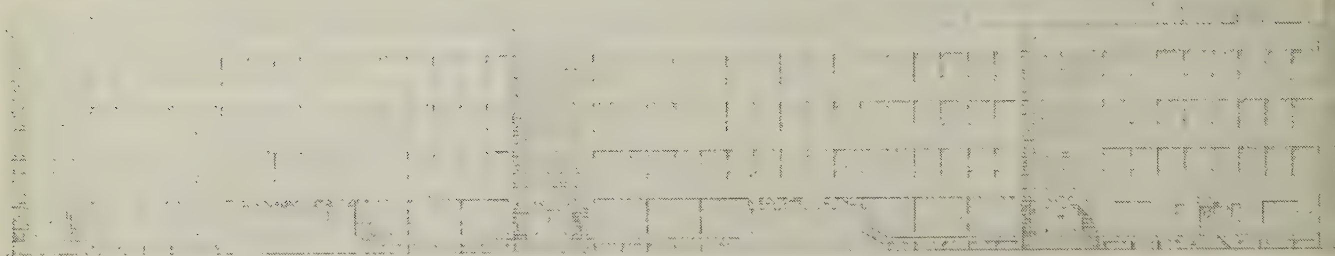
Eveneens is gezorgd voor een behoorlijke bewegings- en parkeerruimte voor auto's van bezoekers.

Uit het bovenstaande blijkt dus dat de ontwerper van dit plan, wat betreft de plaatsing van de gebouwen, grotendeels de in het schema van Hoogovens gegeven indeling heeft aangehouden.

Het representatieve gedeelte van het hoofdgebouw zelf heeft door een symmetrische opzet een vorm verkregen, waardoor nadruk op de kern van het bedrijf gelegd wordt. Hier en elders bij het Dienstgebouw is gestreefd naar duidelijkheid van toegang, die voor bezoekers en personeel gescheiden is gehouden.

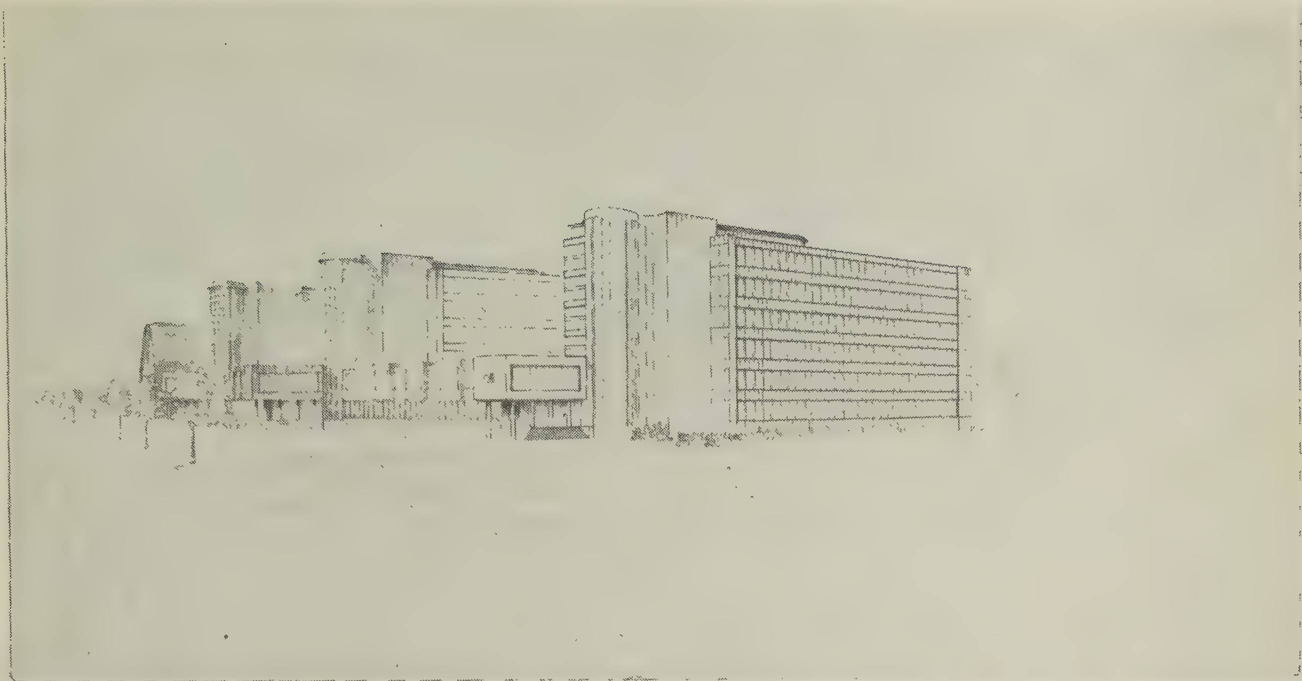
Arch. J. J. P. Oud
Perspectief vanaf de brug

Zijgevel

Plattegrond Begane grond

Architectenbureau Roosenburg

Ontwerp: Roosenburg

In verband met de afmetingen van de Zoutloods van de Mekog, zullen de bouwwerken van het hoofdkantoor daarmede in dezelfde harmonie ontworpen moeten worden. Zij zullen als het ware de introductie moeten vormen tot de zware industriële bouw, die zich ook verder op het fabrieksterrein manifesteert.

Daar de Hoofdweg nagenoeg Oost-West loopt, is in dit ontwerp de keuze gevallen op hoge gebouwen, waarvan de lengte-assen nagenoeg dwars op de Hoofdweg staan. Om een aansluiting te verkrijgen met het verloop van de Staalhaven en de situatie van de Zoutloods van de Mekog, die eveneens met zijn lengte-as loodrecht op de Hoofdweg is gericht, is voor de drie hoofdgebouwen de ligging in een waaiervorm gekozen.

Door het kiezen van de Noord-Zuidrichting voor de drie hoofdgebouwen wordt bereikt, dat de bezonning van de normale kantoorlokalen evenwichtig is. De verbindingsvleugels, die dus de drie hoofdgebouwen verbinden, liggen zodoende met de gevels langs de Hoofdweg en op het Zuiden. In deze vleugels is de Directie ondergebracht en zij onttrekken de gebouwen, die bestemd zijn voor de Sociale afdeling en het Constructiebureau aan het gezicht vanaf de Hoofdweg. De ontwerper heeft n.l. deze gebouwen geprojecteerd in de twee ingesloten ruimten tussen de drie hoofdgebouwen en de twee verbindingsvleugels. Zij zijn laag gehouden, waardoor zij van een gelijkmatige verlichting konden worden voorzien door een noordwaarts gerichte shedbouw.

Deze grote shed-gebouwen op de begane grond maken het mogelijk, dat de Loonadministratie en de andere Sociale afdelingen gemakkelijk voor de arbeiders bereikbaar zijn.

Bij een gedeeltelijke uitvoering van het gehele plan, zouden voor de bouw in de eerste plaats het geprojecteerde middelste hoofdgebouw met een daaraan aansluitende verbindingsvleugel in aanmerking komen.

Voor de indeling van de grote ruimten in verschillende vertrekken is een systeem gekozen van verplaatsbare wanden met panelen van 0.90 m. De panelen worden gesteund door holle stijltjes van plaatijzer. De raamtravé is 1.80 m, terwijl de diepte der vertrekken 6.30 m of 7.20 m bedraagt.

De ontwerper heeft voor zijn plan een betonconstructie, uitgevoerd in vooraf gereedgemaakte onderdelen gekozen, welke ook aan de buitenzijde door te voeren is.

Ontwerp: Zwiers

Het gebouwencomplex van het hoofdkantoor bestaat in dit ontwerp uit een Dienstgebouw voor de Administratie langs de Hoofdweg, die als een vleugel aangebouwd is aan de Directievleugel, die loodrecht op de Hoofdweg gericht is. De laatst genoemde is met een zware gewapend betonnen poort over de weg heengebouwd. Aan de zuidzijde van de Hoofdweg is het Constructiebureau evenwijdig aan de weg ontworpen en aansluitend aan de Directievleugel.

Van buiten afkomend wordt de blik direct gevangen door het representatieve gedeelte — de Directievleugel — hetwelk een afsluiting vormt van de achter het hoofdkantoor gelegen fabrieksterreinen, daar de ligging van het hoofdgebouw boven de massale symmetrische poort een imponerende machtige oplossing geeft.

Indien het gehele complex niet ineens wordt uitgevoerd, kunnen de Directie-vleugel en eventueel ook het Constructie-bureau worden weggelaten, waardoor dus alleen het Dienstgebouw overblijft.

De gebouwen zijn ontworpen als een gewapend betonnen skelet-constructie met een regelmatige verdeling, welke ook een variabele indeling vergemakkelijkt. De afbouw bestaat uit metselwerk met stalen ramen en deuren, terwijl de vloeren uit beton of holle baksteen bestaan.

Conclusie:

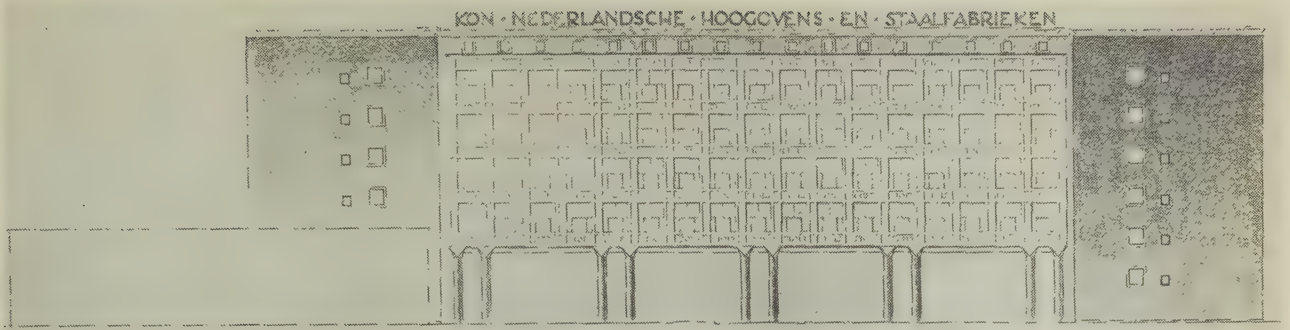
Van de vier ontwerpen plaatsen er twee (Dudok en Zwiers) het hoofdgebouw met een poort dwars over de hoofdweg en twee (Oud en Roosenburg) het hoofdgebouw ten noorden van de hoofdweg. Bij de laatste oplossing wordt het terreingedeelte ten zuiden van de hoofdweg of in het geheel niet (Roosenburg) of slechts gebruikt voor ondergeschikte bouwwerken (Oud), die dan door de hoofdweg van het hoofdgebouw zijn afgescheiden.

Het ontwerp Roosenburg biedt een zeer fijnzinnige aansluiting tussen de niet evenwijdige richtingen van de assen van de staalhaven en van de zoutloods, doch de verdienste van deze waaierende vorm komt in hoofdzaak pas tot zijn recht als de drie hoge kantoorgebouwen alle voltooid zijn. Hoe fraai ook op zichzelf, werd het ontwerp van Roosenburg in betonelementen minder typisch geacht voor een staalbedrijf.

Bij het ontwerp Oud zou waarschijnlijk begonnen moeten worden met het weinig opvallende langs de hoofdweg gelegen dienstgebouw; de latere uitbreidingsmogelijkheden werden bij dit ontwerp beperkter geacht dan bij het plan-Dudok.

De ligging van het hoofdgebouw dwars over de hoofdweg geeft het voordeligste terreingebruik, heeft het voordeel van een mooie afsluiting te geven tussen buitenwereld en bedrijf, biedt bij nadering van het bedrijf een monumentaal aspect en bergt in zich het element van verrassing na het passeren door de poort. Het hoofdgebouw, dat het eerst gebouwd wordt, komt dan bovendien in verband met de belichting door de zon in de meest gewenste (noord-zuid) richting te staan. Het ontwerp Dudok geeft een fraaie, hoge en lichte poort in staal en glas; Zwiers gebruikt gewapend beton, is veel zwaarder van constructie en streng en massaal van vorm, terwijl Dudok zijn ontwerp ook voor de latere uitbreidingen op waarlijk zeer fraaie en soepele wijze aanpast bij de vorm van het beschikbare terrein.

De directie van Hoogovens heeft haar keuze laten vallen op het ontwerp Dudok, met welke uitvoering nog in 1949 een begin is gemaakt.

Arch. Prof. Ir H. T. Zwiers

Detail van een relief in ivoor, voorstellende de H. Gregorius IXe—Xe eeuw

Uit: Th. H. Lunsingh Scheurleer, „Camera Studies on European Sculpture and Craftmanship", dat onlangs verschenen is bij J. M. Meulenhoff, Amsterdam.

„Het affiche — beeld van de tijd”

Tentoonstelling in het Stedelijk Museum van een gedeelte van de collectie Fred. Schneckenburger, ingericht naar een ontwerp van Honegger-Lavater, door Fred. Schneckenburger en Paula Augustin.

In het stedebouwkundig spel van straten en pleinen, van gevelwanden, water en groen mengt zich steeds, ongevraagd maar onweerstaanbaar, een medespeler. Een vitale, hartstochtelijke medespeler. Hij neemt bezit van die gevelwanden en verstoort een evenwicht van aesthetisch uitgekiende verhoudingen van hoogten en breedten, van maten en kleuren, met de boodschap dat fascisme moord betekent of dat cacao toch beter is. Of wel hij plant midden op het plein zijn blauwen en gelen, die zich in een heftig debat begeven met wat roden en groenen een eindje verder. Zijn taak is immers de meest afzijdige geest tot zich te trekken door de hevigheid van zijn kleurvlekken, om in het vluchtigste geheugen een naam te prenten, een boodschap die, tot dusverre onbekend, in dat geheugen zal blijven voortleven.

Een jong leven nog dit, waarvan men de ontwikkeling in het Stedelijk Museum vrij nauwkeurig op de voet kan volgen. In het begin daarvan staan de affiches van Toulouse-Lautrec, Willette, Steinlen, Cheret meteen al op een zeer hoog plan, omdat hier meesters (ook Maurice Denis, Vuillard, Bonnard en b.v. Munch maakten affiches) het niet beneden zich achtten om zich van dit nieuwe middel te bedienen. Vrij groot gehouden lithografieën, die in een nerveus handschrift en in een sterk bewogen lijnenspel een beeld neerschreven van hun tijd, even compleet en overtuigend als dat, wat ons uit hun schilderkunstig oeuvre tegemoet komt.

De catalogus maakt een onderscheid tussen deze — door haar „sierkunst” genoemde — en de daaropvolgende, die zij onder het hoofd „toegepaste kunst” onderbrengt. Het is mij niet recht duidelijk wat zo'n prent van Toulouse-Lautrec met „sierkunst” te maken heeft. Dit zangeresje, die nerveus-gebarende kapelmeester, dit distante mensenpaar in de loge, doen zij inderdaad „niets anders dan het oog bekoren?”

H. de Toulouse Lautrec 1894 foto „De Telegraaf”

Overal staan meesters naast navolgers. Toulouse-Lautrec naast Flameng: kunst naast nijverheid. Natuurlijk is het waar, dat men overal gebruik ziet maken van vorm- en kleurgrammatica, die zij die dit nodig dachten zich aan de hand van experimenten samenstelden en die, daar zij uit een overtuiging geboren werd, overtuigde. Evenzeer is het waar dat deze, eens revolutionaire vorm- en kleurentaal, nu zij zich hier in dienst stelt van koffie-fabrikanten of warehuishouders en daarmee gemene zaak maakt, uit haar oorspronkelijk verband gerukt, geen reden van zelfs ook maar een toegepast bestaan meer heeft en verworden is tot een dood en nutteloos academisme.

Flameng 1900

Biro „Rode man" 1913

Keller 1929

foto's Gem. Musea Amsterdam

Belangrijker is, dat er steeds weer meesters blijken te bestaan. Kunstenaars, die affiches maken met eenzelfde oprechte intentie als waarmee zij voor hun ezel staan. Kunstenaars, die het middel belangrijk genoeg achten om er hun experimenten van expressie in voort te zetten.

Er zijn op deze tentoonstelling belangrijke ensembles van de Zwitsers Erni en Falk. Belangrijk, omdat zij zich niet baseerden op de vormentaal van voorgangers, maar hun overtuigingskracht ontlenen aan de expressie van hun eigen handschrift. Een verzameling Russische en Hongaarse politieke biljetten, o.a. Bereny „Grijpt naar de wapens" en de „Rode Man" van Biro (de laatste deed zowel voor de communisten als voor de socialisten afwisselend dienst in 1913, 1919 en 1946).

Verder een serie vloeken uit Nazi-Duitsland en een zevental prenten uit de Burgeroorlog in Spanje: een schreeuw om erkenning en hulp, die in het woestijnzand der onverschilligheid smoorde in een tijd, waarin de strijders tegen het ene fascisme hen, die het andere fascisme te lijf gingen, voor nutteloze dwazen uitmaakten.

Nederl. inzending op de tentoonstelling Intern. Federation for Housing and Townplanning in de Zuiderkerk te Amsterdam. Ontw.: Arch. W. van Gelderen

foto E. M. van Ojen

De Zuiderkerk te Amsterdam als tentoonstellingsruimte

In de laatste week van Augustus heeft te Amsterdam het belangrijke congres van de International Federation for Housing and Townplanning plaats gehad. Aan dit congres was een buitengewoon instructieve tentoonstelling op het gebied van woningbouw, stedebouw en ruimtelijke ordening in groter verband verbonden. Nu „Bouw" en het „Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw" uitvoerige beschouwingen aan het Congres gewijd hebben, heeft het geen zin in „Forum" nog eens daarop terug te komen.

Een uitzondering willen wij echter maken voor de tentoonstelling — die de gehele maand September voor het publiek geopend is gebleven, maar lang niet het bezoek getrokken heeft, waarop zij door haar belangrijkheid aanspraak mocht maken — en met name voor de omstandigheid, dat deze gehouden werd in de, door Hendrick de Keyser gebouwde, doch in de laatste tijd buiten gebruik geraakte, Zuiderkerk, die door het Gemeentebestuur ter beschikking was gesteld.

Had men aanvankelijk een hard hoofd gehad in de gebrekkige accomodatie van dit oude gebouw en getwijfeld of het daglicht wel voldoende zou zijn, het bleek echter spoedig, dat de ruimte zich uitstekend voor dit doel leende. Maquettes, tekeningen en grafieken, bevestigd op ijle metalen standaards, kwamen prachtig uit in de hoge, rank gebouwde ruimten en waren als het ware aaneengebonden door het grillige mozaïek der oude grafzerken. Wij hopen dat, in afwachting van een definitieve geschikte bestemming van dit monument uit onze Gouden Eeuw, het Gemeentebestuur nog dikwijls aanleiding moge vinden deze kerkruimte voor dergelijke tentoonstellingen beschikbaar te stellen.

A. B.

Boekbespreking

Englische Kathedralen

Foto's met inleiding door Martin Hürlimann, verklarende teksten door Peter Meyer. In het Duits, met verkorte vertalingen in het Frans.
Atlantis-Verlag, Zürich, 1948

De werken van bouwkunst zijn er om gezien te worden. Dat is een waar-

heid als een koe en toch mag het nog wel eens gezegd worden. Bouwkunst zien is overigens vaak helemaal niet zo eenvoudig. Het kan zelfs heel inspannend zijn een bouwwerk goed te zien. Men kan trouwens op veel manieren zien: met het oog, dat belust is op schilderachtigheden, met het gevoel voor het constructieve geval, onder de indruk van de taal, die het materiaal spreekt door de behandeling van de kundige ambachtsman. De lijn, de massa, de ruimte, het licht in de ruimte, dat alles is waard te worden geobserveerd. En juist die veelheid van essentiële eigenschappen, die een gebouw van hoog gehalte kenmerken, maakt, dat bij herhaalde bezoeken telkens een andere indruk kan overheersen: niet altijd komen zij gelijkelijk tot hun recht en niet altijd zijn onze zintuigen op dezelfde wijze ontvankelijk.

Ons zien wordt in hoge mate bepaald door de wijze waarop wij hebben leren zien. De romantische houtsnede of -gravure van de vorige eeuw heeft de mogelijkheid van een bepaalde visie ons eigen gemaakt, die wij niet uit onszelf zouden hebben verworven, de objectieve foto heeft ons decenniën lang gewend de zakelijke kenmerken van het object koel te analyseren. Maar wij weten het tegenwoordig wel: de foto behoeft niet koel en zonder hartstocht te zijn. De foto's in dit boek bewijzen het.

De maker van deze foto's moet veelal diep getroffen zijn geweest door de schoonheid die hij af te beelden had.

Hij heeft de taal van het kunstwerk verstaan en die op fijne wijze weten weer te geven, zonder gezochte effecten en met een goede kijk op het plastische en ruimtelijke. Foto's als de meeste dezer kunnen onze blik scholen. Het kan een heel verschil maken of men een bouwwerk gaat aanschouwen zonder of met voorafgaande kennisneming van dit boek.

Zeventien middeleeuwse kathedralen van Engeland worden hier behandeld. Dat wil zeggen alle kathedralen, die in de Middeleeuwen als zodanig zijn gebouwd met uitzondering van Carlisle en Chichester. Dat maakt het boek inderdaad representatief, bijna volledig. Naar herhaling van bekende gezichten is niet gestreefd. Het is dan ook geen studiewerk in de schoolse zin van het woord. Dat blijkt ook wel hieruit, dat er maar zes kathedralen in plattegronden worden gegeven, en dat er geen opstandtekeningen voorkomen.

De bekende kunsthistoricus Peter Meyer schreef zeer zakelijke teksten bij elk van de foto's. Aardige opmerkingen maken de inleiding van Hürlimann lezenswaardig: hij wijst op de ontzaglijke betekenis van de XIXe eeuwse restauraties voor het huidige aspect, op het verdwijnen van pleisterwerk, kleur, wierookgeur en kaarsenglans, die toch van de grootste betekenis zijn voor een middeleeuws kerkinterieur, op het monastieke karakter van de Engelse kathedraal, op de karakteristieke ligging, op het contrast met de parochiekerk. Al met al een rijk boek.

E. H. ter Kuile

Vordemberge Gildewart in „De Bijenkorf"

Het analphabetisme viert heden ten dage zijn triomfen. De niet-deskundige schrijft over de vakman. Historische feiten zijn onbekend, worden geïgnoreerd of vervalst. Dit zowel bij mijlpalen, kunstenaarsgroepen of bij een enkeling.

Intussen heeft deze „deugd" ook in vaktijdschriften ingang gevonden. Het no. 9 van „Forum" verschaft werkelijk een genoegen. Terwijl in het hoofdgedeelte van dit nummer met plezier en respect de droom van Le Corbusier uit het jaar 1922 wordt bezongen, vindt de redactie in de „Kroniek" het als passé, wanneer de directie van „De Bijenkorf" een vertegenwoordiger van de „Stijl"-groep „als bij uitstek modern" kwalificeert, daar toch volgens deze „Kroniek" het hoogtepunt van de „Stijl"-groep reeds voor goed 20 jaar werd bereikt.

Het is mogelijk, dat deze opvatting alleen in Nederland heerst. De gehele overige wereld bewijst dat eerst nù de uitstralingen, o.m. ook die van de kunst, zichtbaar worden, die het eerst in de „Stijl"-groep als centrum haar kern had. Zelfs wanneer, wat zeer natuurlijk is, deze groep als organisatie sinds lang niet meer bestaat, daar haar missie vervuld is, zo is het toch wel een aanmatiging en vergissing, hiermede deze gehele kunst als „voorbij" te beschouwen.

In de gehele wereld komt eerst heden de grote betekenis van twee kunstenaarsgroepen naar voren: „Der blaue Reiter" en de „Stijl". Dus 1912 en 1917. Waar men in het buitenland juist om tentoonstellingen van deze groepen vecht, wordt in de beschouwing in „Forum" no. 9, naar aanleiding van de tentoonstelling van schrijver dezes, deze kunst als „lang voorbij" gebrandmerkt.

Het omwentelingsproces, hetwelk heden het gezicht van de kunst radicaal heeft gewijzigd, gaat ondanks alle pogingen ener reactie, onbarmhartig voort. Dit proces heeft het geweld en de volharding van een natuurkracht, die niet vraagt of het wel of niet aangenaam zou zijn.

Geen pioniers, alleen meelopers, speculanten en profiteurs slingeren als een zwakkeling heen en weer. En de „medewerkers van de pen" matigen zich de rol aan van kunstpaus, alsof ze zitting hadden in het laatste oordeel, in plaats van de rol te vervullen van een vriend en wegbereider.

Het is sinds lang geen geheim meer, dat men hier, in het land van de „toegepaste kunst" geen medewerking van de pen ondervindt. Daarom moet men steeds weer naar het buitenland verwijzen waar, tezamen met de elementaire ontwikkeling van de kunst, ook de vrienden en wegbereiders opgroeien. Men zou de volgende woorden van Dr Hans Curjel-Zürich eens moeten lezen: „......Die Transfiguration an sich ist entscheidend, nicht das Mass der Verwandlung. Sie ist als solche, als Faktum zu akzeptieren, selbst wenn sie nicht ohne weiteres verständlich, das heisst psychologisch erklärbar sein sollte. Verständlichkeit im vulgären Sinn ist weder Bedingung noch Masstab für ein Gebilde der Kunst. Ueberdies ist, was heute unverständlich, wie die Geschichte zeigt, morgen nicht nur verständlich, sondern erleuchtend." („Werk" no. 10/1950, Winterthur.)

Het zou meer dan prettig zijn, indien men zulk een erkenning ook in een onzer tijdschriften zou kunnen lezen. Waarom mag een Le Corbusier in 1950 zijn droom van 1922 vervullen, terwijl de „Stijl" heden als „voorbij" gekenmerkt wordt?

Alleen ter oriëntering eerst nu wordt in bredere kringen een van Doesburg, een Mondrian, een Gabo, een Vantongerloo, een Bartok, een Joyce gewaardeerd en *bemind*. Deze ontwikkeling is zeer gezond en gelukkig niet aan mode onderhevig, zoals Sartre en andere figuren van St. Germain des Près. Schönberg's woorden slaan de spijker op de kop: „Der Gedanke kann warten, er hat keine Zeit".

Kunnen de „gebonden en toegepaste" kunstenaars en ontwerpers van jaarbeurs-stands ook wachten, totdat een nieuw genre of isme opdaagt?

En kunnen die schrijvers, die zich over ieder isme ironish uitlaten, wachten tot een isme op grote afstand zich gaat ontvouwen?

Vordemberge Gildewart

De redactie is onthutst over bovenstaande brief van Vordemberge en vraagt zich af of deze de bespreking van zijn tentoonstelling en étalages in „De Bijenkorf" in het vorige nummer van „Forum" wel goed gelezen heeft. Immers deze bespreking bevat geen onvriendelijk woord jegens de abstracte kunstenaar Vordemberge die tevens sedert lang ons tijdschrift „Forum" typografisch verzorgt. Onze secretaris T. S. stelt alleen verbaasd de vraag hoe het komt dat de directie van „De Bijenkorf" nu, anno 1950, de abstracte kunst plotseling ontdekt heeft.

Redactie

A. D. Copier, directeur van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs en het Opleidingsinstituut voor Tekenleraren te Amsterdam

Na het aftreden van de heer M. A. Stam als directeur van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs en het Opleidingsinstituut voor tekenleraren in Juni 1948, zag het bestuur van deze instellingen zich voor de moeilijke taak gesteld in deze vacature te doen voorzien.

Het lag voor de hand dat het bestuur zijn eisen zo hoog mogelijk wilde stellen. Immers het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs dient in het huidige tijdsgewricht, met name in de industriële vormgeving en de daarmee samenhangende problemen, een leidende rol te spelen. Anderzijds is ook de betekenis van het Opleidingsinstituut voor Tekenleraren voor ons kunstonderricht bekend genoeg. Het verheugt ons, dat het het bestuur van de beide instellingen thans is mogen gelukken de heer A. D. Copier bereid te vinden het directeurschap te aanvaarden.

Als aesthetisch adviseur bij de Glasfabriek „Leerdam" heeft de heer Copier zijn artistieke en organisatorische gaven kunnen ontplooien en wij zijn er van overtuigd, dat juist het vraagstuk van de industriële vormgeving bij hem in goede handen rust.

Het is ons bekend, dat beide instituten, die in afzonderlijke gebouwen gevestigd zijn, met ruimtegebrek en verouderde outillage te kampen hebben.

Ook bij de verwezenlijking van de plannen, die thans bestaan, om te geraken tot de bouw van een nieuwe school, waarin beide instituten ondergebracht kunnen worden, zal de heer Copier een belangrijke rol kunnen spelen.

Wij wensen het bestuur en daarmede de beide instellingen van harte geluk met hun nieuwe directeur die op 17 November j.l. in de aula van het Stedelijk Museum in een plechtige bijeenkomst als zodanig geïnstalleerd werd.

Redactie

Prix de Rome voor Schone Bouwkunst 1950

Op 21 November werd in de Rijks Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam de uitspraak van de Jury betreffende de Prix de Rome voor Schone Bouwkunst 1950 bekend gemaakt. De jury heeft gemeend ditmaal geen gouden medaille te kunnen uitreiken.

De zilveren medaille werd toegekend aan de heer Ir R. D. Bleeker b.i. te 's-Gravenhage.

Wij wensen de heer Bleeker van harte geluk met deze onderscheiding.

In het begin van de volgende jaargang stelt de redactie zich voor een publicatie aan dit ontwerp te wijden.

Bouwkunst en Vriendschap

De Vereniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam heeft onlangs haar 13e lustrum gevierd. Ter gelegenheid van deze voor de Vereniging zo belangrijke gebeurtenis, is de oude traditie der prijsvragen in ere hersteld.

De prijzen zijn als volgt toegekend: Bebouwing van het Van Hogendorpplein: 1e prijs Ir Z. Naber b.i. tezamen met R. Roukema, beiden te Nijmegen; 3e prijs J. Abma, Amsterdam; eervolle vermelding: motto 33¹/₃ wenst onbekend te blijven.

Voor een café-paviljoen op de Coolsingel: 1e prijs Niek de Boer, bouwk. stud. T.H., Deventer, tezamen met Erik Huizer, bouwk. stud. T.H., Leiden; 2e prijs W. van der Kuilen, Hilversum; eervolle vermelding D. L. Sterenberg, bouwk. stud. H.B.O., Amsterdam; eervolle vermelding Ir Sj. Joustra, gemeente-architect, Dordrecht.

Winkelplaat voor de Erven de Wed. J. van Nelle: 1e prijs Mathieu Ficheroux, Rotterdam; 2e prijs Jan W. Wunderink, Rotterdam; eervolle vermelding Gé Hurkmans, Tilburg.

Prijsvraag Raadhuis te Schiedam

In de prijsvraag voor een Raadhuis te Schiedam zijn 51 inzendingen ontvangen, t.w. onder de volgende motto's:
Rura;
Propaedeutica;
A : 6;
Town-hal;
Centraal;
Rève de Pierre;
Zeven;
Jacoba;
L.K.S.S.;
Curia Amplissima;
1-11-50 (1);
1-11-50 (2);
Beginsel;
Genesis;
Ter wille van...;
M 101;
Broersvest;
Etude;
Mathenesse;
Sedes;
Schiedam;
L.D.S.P.;
Rostra Collegii;
J.W.;
Nieuwendam;
5. M. 40;
S;
Lore;
Opent Schiedam;
Carpe Diem;
In statu nascendi;
Astyanax;
Del;
Till;
Drie Kronen;
Edelweiss;
Orion;
Munde;
5486;
Piazza;
Alea iacta est;
Om de hoek;
Sociaal organisme;
In de bocht van de Schie;
Quadrato;
Casals;
Arthur;
Elpidzo;
K.B.;
M.F.P.D.
Scielant.

Openbare redactievergadering van „Forum"
Contactmiddag van „A. et A."
De eerste Vrijdag van elke maand te half vijf in Restaurant Polman Warmoesstraat/Dam te Amsterdam
5 Januari